

Prof. dr. Gazmend RIZAJ

FIGURA E PRENK BIBË DODËS NGA PRIZMI I DIPLOMACISË BRITANIKE(1876-1878)

Mbi figurën e Prenk Bibë Dodës në vitet e Krizës Lindore të viteve 1876-1878, përkatësisht vitet nga koha e kthimit të tij nga Stambolli, në gusht të vitit 1876, e deri në angazhimin e tij dhe mirditorëve në ushtrinë e Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, është shkruar fare pak dhe kryesisht nga një këndvështrim krejtësisht negativ. Nëse i referohemi botimeve të periudhës socialiste në Shqipëri, figura e Prenk Bibë Dodës paraqitet nga prizmi më i errët që mund të mendohet për një personalitet nga historia jonë kombëtare. Pa hyrë më thellë, po t'i referohemi vetëm Fjalorit Enciklopedik Shqiptar, botuar në Tiranë, në vitin 1985, nga Akademia e Shkencave e RPSSH, mund të bindemi fare lehtë mbi pikëpamjet e autorëve të asaj periudhe ndaj këtij personaliteti. Aty flitet shkurt por fare qartë: "Prenk Bibë Doda (1860-1919), kreu i krahinës së Mirditës me pikëpamje e veprimtari separatiste dhe antikombëtare. U formua në shkollat osmane. Tërë jetën mbeti i pushtuar nga ideja e krijimit të një principate të vogël autonome katolike në Shqipërinë Veriore, në suazën e Portës së Lartë ose të ndonjë fuqie tjetër të huaj. Më 1876 u vu në krye të lëvizjes antiosmane të Mirditës, por e la atë në gjysmë të rrugës. I detyruar nga vrulli i lëvizjes çlirimtare, u radhit

formalisht me forcat e Lidhjes Shqiptare të Prizrenit. Udhëhoqi forcat e veriut në mbrojtje të qeverisë së Vidit kundër lëvizjes fshatare të Shqipërisë së Mesme më 1914. Miratoi pushtimin austriak të vendit dhe më vonë atë italian.”¹ Në “Historinë e Popullit Shqiptar” II (botim i vitit 2002) ndër tjera thuhet: “ Prenka, tani 17 vjeçar, ishte si dhe i ati, një prijës partikularist. Gjatë qëndrimit të tij në Stamboll, ai u kishte parashtruar ambasadorëve të Rusisë, të Francës dhe të Austro-Hungarisë ambicien e vet për t’u bërë princ i Mirditës autonome. Parisi e Vjena nuk e përkrahën projektin e tij, pasi nuk donin t’i shkaktonin në këto çaste Perandorisë Osmane shqetësime në Shqipërinë e Veriut. Përkundrazi, Rusia e Italia e miratuan, por i vunë si kusht që ai të lidhte aleancë ushtarake me Cetinën dhe të sulmonte me mirditorët ushtinë osmane, të cilat tani ishin të zëna me luftën në kufirin malazez.”²

Viteve të fundit, megjithatë ka zëra që figurën e Prenk Bibë Dodës provojnë ta paraqesin nga një këndvështrim tjetër, do thosha rehabilitues. Mirëpo, pa dashur që të futemi në ndonjë analizë të thellë dhe polemizuese të këtyre shkrimeve, e shohim të udhës që figurën e Prenk Bibë Dodës dhe arsyet e kryengritjeve të Mirditës deri në bashkëngjijtjen e saj Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, t’i shikojmë nga këndvështrimi i diplomacisë britanike e cila kishte informacione të dorës së parë dhe e cila ishte tejet e interesuar të evitohej konflikti ndërmjet osmanëve dhe mirditorëve. Në këtë rrafsh shquhet sidomos konsulli britanik në Shkodër W. Kirby Green.

Por, para se të futemi në dokumentacionin britanik të kohës, duhet nënvizuar se kthimi i Prenk Bibë Dodës nga internimi në Stamboll, në gusht të vitit 1876, koïncidon me kohën kur Serbia dhe Mali i Zi, një muaj më parë, i kishin shpallur luftë Stambollit dhe se luftimet po zhvilloheshin gjithandej në kufijtë e tokave shqiptare. Kirby Green me vëmendje të madhe përcolli pothuaj çdo hap të Prenk

1 *Fjalor Encikolpedik Shqiptar*, Akademia e Shkencave e RPSSH, Tiranë, 1985, f. 200.

2 *Histori e Popullit Shqiptar II*, Tiranë, 2002, f.136.

Bibë Dodës dhe të mirditorëve gjatë atyre viteve të trazuara. Raporti i tij i parë që fliste për Prenk Bibë Dodën ishte ai i 11 gushtit 1876, me të cilin e informonte Forin Ofisin se Prenk Bibë Doda kishte arritur më 10 gusht nga Stambolli dhe se ishte pritur me respekt dhe gëzim të madh nga popullata krishtere shqiptare dhe nga një numër i konsiderueshëm krerësh mirditorë të cilët kishin ardhur në Shkodër për ta takuar kushëririn e tyre.³ Në të njëjtin raport konsulli Green thekson se "Princi [Prenk Bibë Doda] po atë ditë kishte udhëtuar për në Podgoricë ku e priste Mahmud Pasha."⁴ Nga dokumentacioni britanik po ashtu mësojmë se autoritetet osmane kishin kërkuar nga Prenk Bibë Doda që të qëndronte për një kohë në Shkodër, në mënyrë që të familjarizohej me raportet që ishin krijuar ndërmjet fisit të tij dhe Portës, por ai këtë nuk e bëri, ashtu që shpejt pas arritjes së tij iku në Mirditë, dhe për pasojë Porta emëroi kajmekam tjetër në vend të tij.⁵ Në Historia e Popullit Shqiptar II (botim i v. 2002), pa u futur më thellë në arsyet e rebelimit të mirditorëve në krye me Prenk Bibë Dodën, konstatohet se, me t'u kthyer në Shkodër, Prenk Bibë Doda kishte marrë titullin pashë duke u emëruar kajmekam i Mirditës, dhe pasi kishte marrë mbështetje nga Rusia dhe Italia, ai kishte nisur luftën për autonomi të Mirditës, duke nisur njëkohësisht bisedimet e fshehta me qeveritarë serbë e malazezë për bashkërendim të forcave.⁶ Mirëpo, konsulli britanik Green paraqet argumente krejtësisht tjera lidhur me kryengritjen e mirditorëve nën udhëheqjen e Prenk Bibë Dodës. Arsyet kryesore të pakënaqësive dhe ankesave të mirditorëve, sipas Green-it, ishte këto: se mirditorët ende nuk ishin paguar për

3 *British Museum – British Library – State Papers Room, Blue Books, Account and Papers, London* (në vijim: BM-Account and Papers) (42.) 1877. XC.90, Doc. No.60, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, August 11, 1876 – Inclosure in No.60. Consul Kirby Green tp Sir H. Elliot, Scutari, August 11.1876.

4 Po aty.

5 *BM-Account and Papers*. (42.) 1877. XC1.91, Doc. No.157. Mr. Jocelyn to the Earl of Derby, Constantinople, February 12, 1877.

6 *Histori e Popullit...*, f.136.

shërbimet e tyre ushtarake gjatë luftës së Krimesë; se premtimet që iu ishin bërë Prenk Bibë Dodës nga Porta, pas kthimit nga ekzili, nuk ishin përmbushur; se kreu i tyre (Prenk Bibë Doda) deri sa qëndroi në Shkodër ishte trajtuar me jorespekt të theksuar nga valiu i Shkodrës, i cili madje e kishte nëpërkëmbur të drejtën e shenjtë të mirditorëve mbi mikpritjen, duke e mbërthyer Mirditën që kishte ardhur t'i shprehte nderim arritjes së Prenkës; se përkundër faktit që Prenk Bibë Doda ishte emëruar mytesarif i Mirditës, siç i ishte premtuar, postin e zbrazur të kajmekamit e kishte marrë Dervish Beu, një mysliman nga Prizreni, në ç'mënyrë u pa intenca e Qeverisë për ta injoruar faktin që mirditorët të qeveriseshin nga kreu i tyre; se rrogat e vogla që i ishin paguar deri atëherë krerëve të ndryshëm të Mirditës për shërbimet e tyre për mbajtje të rendit në rrugët kryesore që shpinin përmes krahinave të tyre, ishin të parregullta; dhe më në fund, se në tregjet e Shkodrës, Lezhës e Prizrenit, mirditorët vazhdimisht pengoheshin në blerjen e misrit aq të nevojshëm për ekzistencën e tyre.⁷ Është interesante të vërehet se që nga raportimi i tij i parë mbi çështjen e kryengritjes së Mirditës dhe deri në raportimin e tij të fundit kur kjo çështje në njëfarë mënyre do të mbyllej, konsulli britanik Green e mori rolin e një mediatori të shkëlqyer ndërmjet dy palëve konfrontuese. Nga këto raporte mësojmë se ndikimi i konsullit Green ishte mjaft i madh në vendimmarrje të pashallarëve osmanë, por jo gjithmonë i suksesshëm. Valiu i Shkodrës nuk ndërmerre ndonjë hap serioz pa u konsultuar edhe me konsullin britanik Green. Në fakt, kjo marrëdhënie në shikim të parë individuale, gjeneronte nga vet marrëdhëniet shtetërore ndërmjet Britanisë së Madhe dhe Perandorisë Osmane. Britania, pa dyshin ishte atëbotë shteti më i interesuar për ruajtjen e status-quo-së në Perandorinë Osmane, sepse ishte ky interes i dyfishtë i saj: mbrojtja e kapitalit financiar të investuar në këtë perandori prej kohësh, dhe pengimi i daljes së Rusisë në

⁷ *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.4., Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, December 23, 1876. Inclosure 1 in No.4, Consul Kirby Green to Sir H. Elliot, Scutari, December 23, 1876.

Mesdhe. Kur jemi te kjo e fundit, është më se evidente se pikërisht Rusia ishte ajo e cila në atë dekadë (vitet e shtatëdhjeta të shek. XIX) e inskenoi të ashtuquajturën Krizë të Madhe Lindore, së pari me nxitjen dhe mbështetjen e kryengritjeve në Hercegovinë, Bosnje, Bullgari, e më pastaj edhe të luftës së Serbisë dhe Malit të Zi kundër Stambollit. Britanikët kishin informacione të sakta mbi çdo veprim të rusëve dhe të komiteteve pansllaviste të shpërndara nëpër Ballkan, komitete këto që angazhoheshin për t'i futur edhe shqiptarët në këtë skenar. Konsulli Green pareshtur i qortonte autoritetet osmane të Vijaletit të Shkodrës për qëndrimin e tyre të gabuar ndaj mirditorëve, me çka po u mundësonin operatorëve dhe agjitorëve të huaj terren të lirë dhe të suksesshëm. Në këtë rrafsh Green vërente se krahas emisarëve malazezë, paratë dhe armët qenë dërguar në Mirditë nga Komiteti Sllav në Dalmaci si dhe nga shqiptarët e Italisë.⁸ Green po ashtu e njoftonte Forin Ofisin edhe me përmbajtjen e letrës që Prenk Bibë Doda ia kishte dërguar konsullit austriak në Shkodër, zot. M. Wassich. Duke qenë se kjo letër ishte e shkurtër, po e japim tekstin integral të saj: "Qeveria e Madhërisë së Tij Sulltanit, ka urdhëruar mbylljen e tregjeve për popullatën e Mirditës. Pothuaj shumica e të vobektëve të këtij fisi të madh janë përzënë nga qyteti i Prizrenit, pasi që u njoftuan nga autoritetet e këtij qyteti "se Madhëria e Tij Sulltani nuk mund t'i lejojë më që ta marrin drithin e nevojshme

8 Po aty.

Në raportimet e konsullit Green disa herë theksohet agjitacioni i emisarëve të Komitetit Italo-Shqiptar i cili ishte i lidhur edhe me Komitetin Garibaldian në Itali me qëllim të realizimit të projektit për ngritjen e Shqipërisë Veriore në një principatë autonome, mbase edhe të një unioni ndërmjet shqiptarëve të veriut dhe italo-shqiptarëve. Qenë angazhuar edhe priftërit mirditorë të shkolluar në Romë në këtë drejtim, por për realizimin e këtyre objektivave nuk mungoi edhe bashkëpunimi me Cetinën, e cila nuk e pengonte sjelljen e parave nga Italia dedikuar kryengritjes së Mirditës (Krahaso.: BM-Account and Papers (43.) 1877. XCI.91. Doc. No.6. Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, December 31, 1876. Inclosure in No.6, Consul Kirby Green to Sir H. Elliot, Scutari, December 31, 1876.).

për vet ata, ashtu që [mirditorët] duhej kthyer në shtëpitë e tyre.” Ky hap i gabuar i autoriteteve osmane mund ta çoj këtë popullatë, e cila është tejet e varfër, në mospërmbajtje, gjë që mund të sjellë pasoja fatkeqe për të dyja anët; për më tepër që popullata e Mirditës akoma s’kishte dhënë ndonjë shkas serioz për Qeverinë Osmane për të ndërmarrë masa kaq rigoroze. Pastaj, nga autoritetet [osmane] unë u thirra urgjentisht në Shkodër në momentin kur ato qenë të njoftuara se molisja ime fizike tejet e madhe e pamundësonte çfarëdo udhëtimi të shkurtër; dhe njëkohësisht unë u kërcënova, se në qoftë se nuk i përgjigjem thirrjes, do të pasonte një operacion serioz (ushtarak) kundër Mirditës. Më duket se kjo është një dëshirë [e autoriteteve osmane] që ky popull [mirditorët] t’i nënshtrohet zbatimit të fuqishëm të represionit, çka është krejtësisht në kundërshtim me pikëpamjet dhe idetë e mia. Duke e pasur parasysh këtë veprim, të cilin nuk gjejë fjalë si ta kualifikojë, kthej shikimin nga ju, Zotëri, që t’u kërkojë këshillë, duke llogaritur në zgjidhjen e kësaj situate të padurueshme që e ka kapluar këtë vend, dhe natyrisht duke gjetur te ju dhe te Qeveria e Madhërishme Perandorake dhe Mbretërore, atë përkrahje në të cilën gjithmonë besoj.”

Në muajt e fundit të vitit 1876 dhe në fillim të vitit 1877 zhvillohej një agjitacion i paparë jo vetëm i Malit të Zi dhe Rusisë, për ta bërë Mirditën për vete, por edhe të Komitetit Italo-Shqiptar me qendër në Palermo. Valiu i Shkodrës Dervish Pasha ishte tejet i shqetësuar nga agjitacioni që po zhvillohej ndër malësorët e Mirditës. Në fillim të janarit 1877 ai e informonte konsullin Green se 7.000 lira tashmë u ishin dërguar Mirditës nga konsulli rus M. Jastrebov. Po ashtu Mark Milani, komandant i njohur malazez kishte shkuar në Orosh për t’u marrë vesh me Prenk Bibë Dodën, duke sjellë me vete 3000 kasketa malazeze që duhej shpërndarë malësorëve

9 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.4., Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, December 23, 1876. Inclosure 2. in No.4. Prenk Bibë Doda to M. Wassich, Orosci, December 18, 1876.

shqiptarë për tu shfrytëzuar si kontingjent malazez në Mirditë.¹⁰ Valiu i Shkodrës po ashtu shprehte shqetësim nga informata që i kishte marrë mbi zbarkimin e planifikuar të 500 italianëve në Ishëm, në gjirin e Rodonit, duke e informuar konsullin britanik se kishte organizuar përforcime urgjente ushtarake në këtë zonë dhe se kishte kërkuar nga Porta mbështetje edhe të forcave detare.¹¹ Konsulli Green e informonte Forin Ofisin se kishte bindje të thellë se “mirditorët apo malësorët tjerë katolikë nuk do të bëjnë asgjë që do të çon drejt cenimit të Shqipërisë Veriore. Varfëria e tyre e skajshme, sidoqoftë i bën ata të etur për para që vijnë nga burime të ndryshme, dhe se atyre nuk u vjen keq që mund t’i marrin ato thjeshtë si kundërvlerë për mbajtje të qëndrimit të tyre të vendosur për t’i penguar përpjekjet injoruese të një pjese të Qeverisë Turke që t’i privojnë nga autonomia që e kanë gëzuar gjithmonë.”¹² Nga një observim i kryer në Lezhë, qytet-treg i Mirditës, Green kishte kuptuar se mirditorët kishin pranuar rreth 2.000 napolona ari nga disa burime të huaja, dhe siç flitej, kishin marrë premtime për shuma akoma më të mëdha që do të realizoheshin gjatë muajit mars. Megjithatë, konsulli britanik ishte i bindur se “këta malësorë i pranojnë paratë pa asnjë intencë që të bënë diç tjetër veçse të mbanin antoniminë e tyre (...).”¹³ Nga ana tjetër, sa i përkonte garibaldianëve italianë, Green mendonte se edhe po të kishin sukses të penetronin në malësitë e Mirditës, ata shumë shpejt do të kuptonin se Mirdita e varfër nuk do të jetë në gjendje t’i mbante gjallë dhe se shumë shpejt gjërat do të vinin ashtu si më parë.¹⁴ Ajo që bie në sy nga raportimet e konsullit Green është fakti

10 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.22, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, January 12, 1877. Inclosure in No.22, Consul Kirby Green to Sir H. Elliot, Scutari, January 12, 1877.

11 Po aty.

12 Po aty.

13 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.44, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, January 22, 1877. Inclosure in No.44, Consul Kirby Green to Sir H. Elliot, Scutari, January 22, 1877.

14 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.22, Consul Kirby Green

se ai nuk hezitonte tua thoshte troç administruesve osmanë të Vilajetit të Shkodrës se faji mbi qëndrimin e mirditorëve dhe përgjithësisht malësorëve shqiptarë qëndronte pikërisht tek cenimi i autonomisë së tyre tradicionale lokale, pastaj tek veprimet e ashpra administrative, të ndërmarra në panik, duke krijuar shqetësim të panevojshëm madje edhe në raportet islame-krishtere ndër shqiptarët, me çka ata po i fusnin shqiptarët katolikë në gojë të ujkut duke i sjellë kështu telashe edhe vet administratës osmane.¹⁵

Kur jemi te tensionimi i marrëdhënieve islame-krishtere ndër shqiptarët këtu duhet vënë theksin para së gjithash në faktin e njohur se shqiptarët historikisht kurrë nuk patën luftë vëllavrasëse mbi baza religjioze. Deri në kohën e shfaqjes së pansllavizmit si ideologji dhe aktivitetit të komiteteve pansllaviste në trojet shqiptare, asnjëherë nuk u shfaqën madje as tendenca më të vogla në këtë rrafsh. Mirëpo, siç kuptojmë, herë drejtpërdrejt, herë tërthorazi nga diplomatët britanikë, autoritetet osmane të Vilajetit të Shkodrës në vend ta forconin unitetin e faktorit shqiptar për të qenë përkrah forcave osmane për mbrojtjen e kufijve nga rreziku serbo-malazez, ata në fakt e bënë të kundërtën. Pse kjo ndodhte pikërisht në kohën e konfliktit me Serbinë dhe Malin e Zi dhe madje në kohën kur pritej edhe lufta me vet Rusinë, në shikim të parë duket paradoksale, mirëpo, duke e njohur angazhimin dhe efikasitetin e agjenturave pansllaviste të asaj kohe, nuk përjashtohet mundësia e rolit të tyre në nxitje të konfrontimit shqiptaro-turk, e pse jo edhe shqiptaro-shqiptar mbi baza religjioze. Edhe pse nuk posedojmë me informata të drejtpërdrejta që do ta konfirmonin këtë, megjithatë, ngjarjet në terren, pastaj vlerësimet dhe shqetësimet e konsullit britanik Green, dhe mbi të gjitha letrat e Prenk Bibë Dodës drejtuar diplomatëve të

to the Earl of Derby, Scutari, January 12, 1877. Inclosure in No.22, Consul Kirby Green to Sir H. Elliot, Scutari, January 12, 1877.

15 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XC1.91, Doc. No.44, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, January 22, 1877. Inclosure in No.44, Consul Kirby Green to Sir H. Elliot, Scutari, January 22, 1877.

Fuqive të Mëdha por edhe vet drejtuesve të Vilajetit të Shkodrës, e sugjerojnë një supozim të tillë. Sa për ilustrim po e marrim rastin e njohur të bllokimit të rrugës Shkodër-Prizren dhe arrestimit të dy funksionarëve të administratës osmane në janar të vitit 1877. Konsulli britanik Kirby Green këtë ngjarje e raporton me njoftimin se mirditorët kishin zënë rob Zenel Beun dhe Ismail Agë Kryeziun, edhe pse këta persona qenë dërguar në Mirditë nga valiu i Shkodrës, për ta bërë pajtimin ndërmjet Portës dhe malësorëve. Mirditorët po ashtu kishin zënë me forcë rrugët kryesore që kalonin nëpërmjet krahinës së tyre.¹⁶ Në Historia e Popullit Shqiptar II (botim i vitit 2002) thuhet: "Nën ndikimin e diplomatëve caristë, që e shfrytëzuan këtë rrethanë, kapedani mirditor filloi në fund të vitit 1876 përgatitjet për aksion luftarak kundërosman. Në janar 1877 mirditorët bllokuan rrugën Shkodër-Prizren, kurse në shkurt arrestuan disa funksionarë të administratës perandorake".¹⁷ Të shohim se çka thotë Prenk Bibë Doda në dy letrat e tij, njëra drejtuar Dervish Pashës dhe Mastafa Pashës dhe tjetra drejtuar konsullit austro-hungareze në Shkodër M. Wassich. Në letrën e parë drejtuar autoriteteve lokale të Shkodrës, me datë 31 janar 1877 dhe të nënshkruar nga Prenk Bibë Doda, lexojmë: "Nga informacioni i saktë të cilin e pranova rishtazi, rezulton se Kola (kapedani) i cili komandon trupat e stacionuara në kalanë e vogël të Pukës (me gjasë sipas këshillave dhe nxitjes nga turqit [shqiptarët myslimanë] e fisit në fjalë), disa herë, përmes Ali agës nga Puka, hoxhës nga Puka dhe Osman Lacit, i kishte bërë thirrje të krishterëve të Pukës që të dorëzoheshin qetësisht, përndryshe fshatrat e tyre do t'i nënshtroheshin sulmit. Të alarmuar nga kërcënimet e tilla, dhe të frikësuar nga ndonjë masakër në të ardhmen e afërt, si rezultat i mijëra thashethemesh të jashtëzakonshme që turqit e Pukës po i përhapin në këtë kuptim, ata [të krishterët e Pukës] iu drejtuan për ndihmë fqinjëve të tyre mirditorë, me të cilët ishin të lidhur

16 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XC1.91, Doc. No.114, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 3, 1877.

17 *Historia e Popullit ...*, f.137.

nëpërmjet shumë lidhjesh të ndryshme, për nga etnia dhe religjioni. Këta [mirditorët], sikurse janë edhe traditat në këto male, nxituan t'i përgjigjen thirrjes së farefisit dhe bashkëfetarëve të tyre, dhe si rezultat, u mbajt një kuvend i cili përfundoi, siç shihet, me bllokimin e rrugës kryesore. Sapo dëgjova për këtë, bëra gjithçka që ishte e mundur nga ana ime për t'iu shmangur fatkeqësive të cilat mund të shndërrohen në skena gjaku, ashtu që dërgova korrier pas korrieri me qëllim të qetësimit të kokave mjaft të irrituar në këto male, kur mbrëmë u sollën tek unë Zenel Beu nga Tivari së bashku me të birin e Ismail agë Kryeziut, nën konditën se unë duhej t'i mbaja ata si pengje përderisa të lirohej mirditori i njohur, Mark Gjon Noca, i cili prej gjashtë muajsh po qëndronte i burgosur në burgun e Shkodrës. Duke u gjetur në një pozitë të palakmueshme, vendosa përmes fjalës së dhënë, se Mark Gjon Noca duhet të lirohet kurse Zenel Beu dhe shoqëruesi i tij do të jenë mysafirë të mi derisa ky proces të kryhet, si dhe i këshillova që të mos provokonin udhëtarët në rrugën kryesore, sepse me kohë gjithçka do të qetësohet. Besoj se kam vepruar sipas vullnetit të Ekselencave tuaja, sikurse çdo shërbyes tjetër i Sulltanit të Madhërishëm, por më duhet patjetër t'i bëjë me dije Ekselencat tuaja se është e nevojshme që ta detyroni Kolën (kapedanin) e garnizonit të Pukës si dhe popullatën myslimane të atij vendi, që të mos sillen në mënyrë provokuese sikurse kanë vepruar deri më tani, veprim ky që mund të shpijë drejt një vëlla-vrasjeje, dhe më e keqja, drejt një lufte fetare. Pres me shqetësim urdhrat dhe udhëzimet e Ekselencave tuaja, i sigurt se ju, në bazë të urtësisë suaj, do të më jepni udhëzime të tilla të cilat do ta flakin rrezikun, dhe do të gjejnë mënyra për parandalimin e ngjarjeve të ngjashme. Ekselencë, populli i Mirditës gjithmonë ka qenë shembull i besnikërisë ndaj Qeverisë Perandorake Osmane, kurrë nuk do të harrohet devotshmëria ndaj saj (Qeverisë). Ia lejoj vetes që të deklaroj se do të ishte mirë që nga koka e këtij populli të shlyhet qoftë edhe dyshimi i një masakre – masakër e cila është mjaft e parashikuar dhe haptas e deklaruar

nga fiset e mëdha të Dibrës dhe Matit.”¹⁸ Ndërkaq në letrën tjetër, drejtuar konsullit austriak në Shkodër, të datës 2 shkurt 1877 dhe po ashtu të nënshkruar nga Prenk Bibë Doda nënvizohet: “(...) Duket pothuaj e pabesueshme, por është mjaft e vërtetë, se turqit po kurdisin një projekt për një masakër të përgjithshme kundër shqiptarëve të krishterë. Myslimanët e Pukës, Dibrës, Matit, Prizrenit, Gjakovës etj., e kishin deklaruar këtë në njoftime të qarta, kurse Kola (kapiteni) i kalasë së vogël të Pukës, dëshiron të prijë në këtë drejtim, sigurisht nën sugjerimet e eprorëve të tij. Mendja e këtij populli është irrituar maksimalisht, dhe i gjithë pushteti im dhe ndikimi i gjithë personave me vullnet për qetësi, janë nevojitur për t’i sprapsur ata. Megjithatë, duhet pranuar haptazi se ky popull është i përgatitur dhe i vendosur për të bërë një rezistencë dëshpëruese, dhe me siguri, nga dita në ditë, në vend të të qenit i sulmuar, do të shndërrohet në sulmues, me qëllim të mbrojtjes së vet. Pozita ime është mjaft delikate në këtë periudhë tmerruese, dhe kjo për arsye se unë kërkoj këshilla dhe mbrojtje nga të gjitha fuqitë e krishtera evropiane. Sigurisht se nuk dua kurrë ta shoh veten pa mbështetjen dhe vullnetin e mirë të Austro-Hungarisë dhe të gjitha qeverive dhe popujve të civilizuar të cilët i urrejnë skenat e gjakut dhe tmerreve të kryera nga turqit në Bullgari, tani të përgatitura për popullatën e këtij vendi.”¹⁹

Në rrethanat e krijuara, konsulli Green e këshillonte pareshtur valiun e Shkodrës që të ndjekë kursin e pajtimit me mirditorët, në të kundërtën, siç e paralajmëronte atë, shumë shpejt do t’i shihte të gjithë malësorët katolikë t’i jenë bashkuar Prenk Bibë Dodës, me çka pozita e autoriteteve osmane do të komplikohet akoma më shumë. Ai njëkohësisht e këshillonte valiun që ta lironte menjëherë kapedan Markun e Mirditës, si dhe ta ftonë Prenk Bibë Dodën të vinte në

18 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.126, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 5, 1877. Inclosure 1 in No.126. Prenk Bib Doda to Dervish Pasha and Mustafa Pasha, Orosci, January 31, 1877.

19 Po aty. Inclosure 2 in No.126. Prenk Bib Dida to M.Wasich, Orosci, February 2, 1877.

Shkodër për ta bërë pajtimin me Portën. Mirëpo, Mustafa Pasha druante se mos Prenk Bibë Doda do të kërkonte të emërohej mytesarif i Mirditës, ndërkaq konsulli britanik ia kishte kthyer me fjalët: “do të ishte më mirë për një prijës që autoritetin e tij ta ushtrojë në emër të Portës sesa në emër të vetin, ashtu siç po ndodh tani.”²⁰ Sugjerimin e konsullit britanik Mustafa Pasha e kishte përcjellë menjëherë në Stamboll.²¹ Diplomati britanik Green i shkruante ato ditë Forin Ofisit se trazirat në Shqipërinë Veriore nuk ishin të papritura, por që ato tashmë kishin arritur atë pikë sa të shpërthenin në një kryengritje aq serioze sa që nuk mund të krahasohej me asnjërën në provincat fqinje, dhe se kjo do t’i detyronte autoritetet osmane ta përdornin forcën brutale për t’i nënshtruar shqiptarët. Kjo politikë, sipas Green-it, nuk do të ishte e suksesshme, dhe se do të shpinte në masakra të pritura nga të dy palët.”²² Konsullin Green ishte i revoltuar në qëndrimin e autoriteteve osmane të Shkodrës të cilët “ndërsa pretendonin se e kishin në zemër mirëqenien e popullatës që ishte nën juridiksionin e tyre, ata gjithë kohën mendojnë për interesat e tyre private, dhe me gjasë e fshehin nga Porta gjendjen reale të situatës, në mënyrë që mos të hapen dyert për ndonjë pasha tjetër që mund të dërgohej për t’i zëvendësuar ata.”²³ Ankesat e diplomatëve britanikë mbi qëndrimin e gabuar të autoriteteve osmane në Vilajetin e Shkodrës shkuan deri në Stamboll. Atje, ambasadori britanik Mr. Jocelyn i kishte sugjeruar Safet Pashës se konsulli Green kishte raportuar më se njëherë “mbi karakterin e papëlqyeshëm të Sali Pashës, i cili në vend se ta paqësonte fisin e Mirditës sipas instruksioneve nga Porta, ai po e nxiste elementin mysliman kundër atij krishterë, duke i keqësuar

20 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.114, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 3, 1877.

21 Po aty.

22 Po aty.

23 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.126, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 5, 1877.

akoma më shumë punët.”²⁴ Nuk ishin vetëm diplomatët britanikë ata që po e shikonin fajtorin e gjendjes së krijuar tek autoritetet osmane. Qëndrim të njëjtë kishin edhe konsujt e Francës dhe Italisë në Shkodër, të cilët, sikurse edhe konsulli Green, mendonin se trazirat mund të merrnin shumë shpejt përmasa serioze në qoftë se autoritetet osmane do ta mbanin kursin aktual agresiv.²⁵

Duke qenë se rrugët kryesore që shpinin nëpër tokat e Mirditës mbetën akoma të bllokuara, ndërkaq të burgosurit myslimanë mbaheshin ende peng në Orosh, kjo i dha autoriteteve osmane njëlloj alibi që të kërcënoheshin me një operacion të madh ushtarak kundër Prenk Bibë Dodës dhe mirditorëve të tij, operacion ky i miratuar edhe nga Stambolli. Më 25 shkurt 1877 komandanti i trupave ushtarake të Vilajetit të Shkodrës Dervish Pasha ia kishte treguar konsullit Green letrat që ia kishte drejtuar Bibë Dodës dhe prijësve tjerë mirditorë nëpërmjet të të cilave i kishte ftuar ata t'i ktheheshin besnikërisë, duke u dhënë afat prej dy ditësh për të vendosur, duke u premtuar favore për ardhmërinë e tyre nëse i bindeshin kërkesës osmane, në të kundërtën, do të sulmoheshin nga ushtria osmane.²⁶ Burimet e inteligjencës britanike kishin arritur në informacionin se Dervish Pasha kishte grumbulluar rreth 4600 ushtarë këmbësorie dhe një brigadë e gjysmë artilerie në Lezhë dhe Mjet nën komandën e gjeneral Ali Pashës dhe kolonel Riza Beut.²⁷ Edhe konsulli britanik

24 *British Museum – British Library – State Papers Room, Blue Books, Account and Papers*, London (në vijim: BM-Account and Papers) (42.) 1877. XC1.91, Doc. No.157. Mr. Jocelyn to the Earl of Derby, Constantinople, February 12, 1877. Ambasadori britanik kishte marrë premtime nga Safet Pasha se do ta shqyrtonte çështjen dhe do ta ndërronte atë me një përfaqësues më të ndërgjegjshëm.

25 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XC1.91, Doc. No.170, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 21, 1877.

26 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XC1.91, Doc. No.182, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 25, 1877; Doc. No.243, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 26, 1877.

27 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XC1.91, Doc. No.243, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 26, 1877.

në Cetine, Mr. Monson ishte i bindur në faktin se princi malazez po e nxiste konfliktin ndërmjet Portës dhe mirditorëve, mirëpo ai më tepër e akuzonte Dervish Pashën i cili “do t’i shtyn mirditorët dhe fiset e afërta me ta në një aleancë e cila do t’i paralizon tërësisht operacionet luftuese të turqve [kundër malazezëve-G.R.] në Vilajetin e Shkodrës”.²⁸ I shqetësuar nga vendosmëria e komandantit osman për tu ballafaquar me mirditorët, konsulli Green nxiti kolegët e tij francez, austriak dhe italian që njëkohësisht t’i shkruajnë Bibë Dodës duke bërë presion mbi të që t’i merrte parasysht kërcënimet e Dervish Pashës.²⁹ Edhe pse kolegët e konsullit Green hezituan ta bënin një gjë të tillë, duke u arsyetuar se nuk kishin instruksione nga ministritë gjegjëse,³⁰ diplomati britanik e bëri të pamundurën që ta pengonte konfrontimin e autoriteteve osmane me mirditorët. Ai para së gjithash kërkoi nga Forin Ofisi për t’u angazhuar në Paris dhe Romë që edhe kolegët e tij t’i bashkoheshin presionit të sinkronizuar mbi autoritetet osmane dhe mbi Prenk Bibë Dodën. Kështu, falë angazhimit britanik Ministria e Jashtme italiane nuk vonoi dhe i dërgoi konsullit italian në Shkodër instruksione që t’i bashkëngjitej konsullit Green në përpjekjet e tij për zgjidhjen paqësore të konfliktit.³¹ Pra, në drejtim të pajtimit të të dyja palëve u angazhua seriozisht edhe diplomacia

28 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.261, Mr. Monson to the Earl of Derby, Cettigné, February 27, 1877.

29 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.182, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 25, 1877.

30 Po aty.

31 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.233, Sir A. Paget to the Earl of Derby, Rome, March 1, 1877.

italiane³² dhe ajo austro-hungareze,³³ por më pak ajo franceze. Nga ana tjetër, Green vazhdoi të bënte presion mbi Forin Ofisin që të ndikonte në Stamboll lidhur me lirimin e Mark Gjon Nocës, që llogaritej ndër arsyet kryesore të kryengritjes mirditore.³⁴ Ambasadori britanik në Stamboll Mr. Jocelyn arriti ta nxjerrë premtimin nga Safet Pasha mbi lirimin e kapidan Markos. Në një raport të tij të datës 2 mars 1877 ai i shkruante Forin Ofisit se “ para një jave, veziri i madh më tha se ai e kishte lëshuar urdhëresën për faljen dhe lirimin e kapidan Markos, i cili ishte i burgosur në Shkodër, burgosja e të cilit kishte nxitë zemërimin e ithtarëve të tij kundër autoriteteve turke.”³⁵ Mirëpo, vetëm më datën 1 mars, pas kërkesave të përsëritura nga ana e ambasadorit Jocelyn, Safet Pasha e kishte dhënë urdhrin e prerë në adresë të Dervish Pashës që ta lironte Mark Gjon Nocën.³⁶ Pikërisht në ditën e parë të marsit 1877, autoritetet osmane u deklaruan se nuk do ta ndërmermin sulmin mbi Mirditën, por që vendimi për

32 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.223, Sir A. Paget to the Earl of Derby, Rome, February 27, 1877; Doc. No. 241, The Earl of Derby to Sir A. Paget, Foreign Office, March 8, 1877.

Konsulli britanik Green në raportimet e tij bashkëngjiti edhe letrën e një misionari italian i cili apelonte mbi konsullin italian Berio në Shkodër që të angazhohej te pashai i Shkodrës që për guvernator të fiseve katolike shqiptare të Pulatit të caktohej guvernatori katolik. Aty flitet se një delegacion i të rinjve të fisit Shala dhe Shoshi kishte shkuar te misionari italian dhe ia kishte përcjellë kërkesën e tyre kategorike për një guvernator katolik që do t'i administronte këto fise. Në të kundërtën mund të priteshin trazira të padëshirueshme. (*BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.223, Sir A. Paget to the Earl of Derby, Rome, February 27, 1877).

33 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.264, Sir A. Buchanan to the Earl of Derby, Scutari, February 27, 1877.

34 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.182, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 25, 1877.; Doc. No.210. Lord Lyons to the Earl of Derby, Paris, February 27, 1877; Doc. No.214. Sir A. Paget to the Earl of Derby, Rome, March 1, 1877; Doc. No. 216. Mr. Jocelyn to the Earl of Derby, Constantinople, March 1, 1877.

35 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.253, Mr. Jocelyn to the Earl of Derby, Constantinople, March 2, 1877.

36 Po aty.

mbylljen e të gjitha qyteteve-tregje për mirditorët mbetej akoma në fuqi, vendim ky i cili sipas diplomatëve britanikë, paqen e bënte të brishtë.³⁷ Konsulli Green nga entuziazmi i suksesit të angazhimit të tij, shpejtoi ta informonte Londrën mbi lirimin e kapedanit mirditor³⁸, por kjo nuk ndodhi ashtu siç llogariste Green. Në fakt, autoritetet e Vilajetit të Shkodrës përkundër urdhëresës nga Porta e Lartë, vazhduan me lojën e tyre provokuese. Ndërkohë që po e vononin dhe kushtëzonin lirimin e kapedan Markos, autoritetet osmane të Shkodrës filluan edhe fushatën propagandistike kundër Prenk Bibë Dodës. Qenë përhapur fjalë se nuk ishin të gjithë krerët e Mirditës dhe të krahinave tjera katolike të një mendjeje me Bibë Dodën. Mirëpo, Kirby Green në raportet e tij e dëshmonte të kundërtën. Ai ndërmjet tjerash përmend letrën të cilën ia kishte dërguar Prenk Bibë Doda dhe të nënshkruar nga gjithë krerët e Mirditës, ku decidivisht deklarohet se “thashethemet se kinse mirditorët nuk janë të një mendjeje ishin false dhe se Prenk Bibë Doda njihej si i vetmi prijës suprem i tyre”, ndërkaq veprimet e mirditorëve në mbylljen e rrugëve nuk ishin të drejtuara kundër sulltanit por ishin vetëm si një veprim për ta siguruar lirinë e bashkëprijësit të tyre Mark Gjon Nocës³⁹. Konsulli Green po ashtu i sugjeronte autoritetet e Vilajetit të Shkodrës se meqë ishte fakt i padiskutueshëm se mirditorët e konsideronin Prenk Bibë Dodën si prijës të tyre suprem, atëherë çfarëdo marrëveshje që do të bëhej pa Prenk Bibë Dodën, nuk do të ishte zgjidhje e mirëfilltë.⁴⁰ Madje, ambasadori britanik në Stamboll Mr. Jocelyn mori premtime nga veziri i madh se Salih Pasha do të pezullohej nga detyra, i cili në vend ta qetësonte situatën, vetëm sa i ashpërsoi marrëdhëniet

37 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.234, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, March 3, 1877.

38 Po aty.

39 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.243, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 26, 1877.

40 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.244, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 26, 1877.

e Portës me mirditorët.⁴¹ Në ndërkohë, më 3 mars, konsulli Green takohet me Dervish Pashën për ta diskutuar situatën e krijuar. Ky i fundit i kishte thënë diplomatit britanik se kishte vendosur në krye të vetin që mos ta lironte Mark Gjon Nocën përderisa mirditorët mos ta ngrinin bllokadën e rrugëve kryesore, ashtu që po atë mëngjes e kishte dërguar Sali Pashën në Mjet, në kufi të Mirditës, ku kishte grupuar forca të konsiderueshme turke.⁴² Konsulli Green pa ekuivok i kishte thënë komandantit turk me se vijon: “Misioni i Salih Pashës ishte menduar qëllimisht për ta helmuar çështjen – duke qenë se ai ishte – me të drejtë apo jo, nuk mund ta them - i akuzuar se vite më parë kishte përdhosur varrin e të atit të Prenk Bibë Dodës, duke e nxjerrë dhe copëtuar kufomën e tij; dhe duke qenë ai person i cili së voni u angazhua t’i ngrinte myslimanët [shqiptarët] e Matit, Dibrës etj. kundër Mirditës.”⁴³ Dervish Pasha ia kishte kthyer konsullit Green me fjalët: “Salih Pasha si zëvendës-vali i vilajetit ka të drejtë të angazhohet në detyrën për të cilën është caktuar, dhe duke qenë se ai mbanë këtë pozitë kaq të lartë kjo duhet të kuptohet si sinjal se ai e ka besimin e Qeverisë.”⁴⁴ Mirëpo, Dervish Pasha nuk ishte në dijeni të asaj se çfarë i kishte premtuar veziri i madh ambasadorit britanik në Stamboll lidhur me Salih Pashën. Mbetej pra vetëm të shihej nëse do të realizohej premtimi i dhënë.⁴⁵

Në raportet e 3 dhe 7 marsit 1877, konsullit Green jep vrojtimet dhe pikëpamjet e tij mbi idenë e pavarësisë së krahinës katolike të Mirditës. Po i shkoqisim me këtë rast disa nga to: “Megjithëse rreziku i konfliktit ndërmjet forcave turke dhe mirditorëve tani për

41 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XC1.91, Doc. No.253, Mr. Jocelyn to the Earl of Derby, Constantinople, March 2, 1877.

42 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XC1.91, Doc. No.284, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, March 3, 1877.

43 Po aty.

44 Po aty.

45 Po aty.; Doc. No.325, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, March 7, 1877.

tani u evitua, mbetet akoma fakti se një entuziazëm i padefinuar u shfaq për t'u përhapur në mesin e malësorëve katolikë, entuziazëm ky i cili gjeneronte nga besimi se momenti ishte në dorë për dëbimin e turqve nga Shqipëria Veriore. Ngritja e Prenk Bibë Dodës si prijës i fiseve [shqiptare] romano-katolike u pranua jo falë ndonjë merite të jashtëzakonshme personale të tij, i cili ishte një i ri nëntëmbëdhjetë vjeç me rol të zakonshëm, por si mishërim i idesë së një autoriteti të pavarur krishterë. Kleri katolik u befasua dhe u alarmua nga kjo lëvizje, por është qartë i mendimit se do të ishte e rrezikshme nëse kundërshtohet ajo. (...) Kur shpërtheu lufta e parë me Malin e Zi, mirditorët refuzuan të dërgonin një kontingjent të trupave të parregullta [bashibozuke] përderisa prijësi i tyre, Prenk Bibë Doda, mos të lejohej të kthehej nga Stambolli, ku ishte në ekzil. Kërkesa që pranuar në frymën e një mosbesimi mjaft të qartë, meqenëse jo shumë vonë pas arritjes së tij në bjeshkët e vendlindjes, i riu Bibë Doda, që shkarkuar nga të gjitha obligimet kundrejt Portës nga fisnorët e tij. Qysh prej atëherë, disfatat e njëpasnjëshme dhe shkatërrimtare të turqve në kufijtë malazez, dhe përpjekjet e emisarëve të huaj, të mbështetur nga ari i huaj, i bindën malësorët [shqiptarët] se fuqia e qeverisë turke nuk ishte e papërballueshme, dhe nga kjo bindje u rritën akoma më shumë ndjenjat fisnike të dëshirës për t'u zhvilluar nga fise të shthurura malore në një popull të pavarur, nën një autoritet të krijuar në mënyrë të mirëfilltë. (...) Qysh prej paraqitjes së parë të mendimit mbi bashkimin e fiseve romano-katolike të përshkruara këtu, kam bërë përpjekje t'i bind autoritetet turke ta trajtojnë këtë ide në mënyrën e cila nuk i jap kësaj karakter armiqësor ndaj Qeverisë Perandorake [Portës së Lartë]. Kam kërkuar që kleri të trajtohej me konsideratë, dhe kërkesat e klerit të plotësoheshin kurdo qoftë e mundur, në mënyrë që [Porta e Lartë] ta linte përshtypjen para popullit mbi fuqinë e saj për t'u dalë në ndihmë atij. Aktualisht, priftërinjtë janë të paafte të sigurojnë edhe dëgjimin më të vogël nga autoritetet lokale, dhe duhet të bredhin nga konsullata në konsullatë për mbështetje kur dëshirojnë të kenë ndihmën e Qeverisë [Portës]. Në këtë mënyrë ndikimi i priftërinjve mbi popullin e tyre është i kufizuar vetëm në çështje fetare, dhe se ata nuk janë të sigurt në se

një ndryshim mund të sjellë avantazhe, prandaj edhe nënshtrimi i klerit ndaj autoriteteve ekzistuese është sa për të thënë.”

Ditët po kalonin dhe situata mbetej ende e tensionuar. Më 7 mars Green me dëshpërim i shkruan ambasadorit britanik në Stamboll se lirimi i pakusht i Mark Gjon Nocës, ashtu siç ishte premtuar nga autoritetet osmane, nuk po realizohej, përkundrazi kapedani mirditor akoma po mbahej i arrestuar nga komandanti i trupave turke, me gjasë në Mjet, nominalisht si mysafir i tij, në fakt përderisa mirditorët ta hiqnin bllokadën e rrugëve dhe t'i kthenin prapa pengjet myslimane.⁴⁶ Arsyen e lëvizjes aktuale në mesin e fiseve veriore të Shqipërisë, konsulli Green e fokuson pikërisht në qëndrimin dhe aksionet represive të autoriteteve osmane. Ky qëndrim i gabuar, sipas tij, në mënyrë rapide po e shtynte Shqipërinë Veriore në taborin e provincave kryengritëse të Perandorisë Osmane.⁴⁷

Kur dukej se situata ishte futur në një mjegull të re, megjithatë dolën në pah rezultatet e angazhimit të konsullit Green. Mirditorët, duke i marrë parasysh sugjerimet e diplomacisë britanike, lëshuan pe dhe më 13 mars 1877 i liruan pengjet e tyre, Zejnel Beun dhe shoqëruesin e tij, si dhe i liruan rrugët nga bllokada, ndonëse nga bora e madhe që kishte rënë ato ditë dukeshin të pakalueshme.⁴⁸ Tashmë Green shprehte bindjen se aktualisht edhe kapedani Mark Gjon Noca duhej të ishte liruar dhe të kishte shkuar në fshatin e tij.⁴⁹ Mirëpo, pavarësisht nga shtensionimi momental i gjendjes, ishte mendim i përgjithshëm i diplomatëve të Fuqive të Mëdha, të akredituar në Shkodër, se mirditorët dhe malësorët tjerë nuk do të qetësoheshin përderisa Qeveria Turke mos t'ua njoh atyre të drejtën që të qeveriseshin nga autoritetet krishtere.⁵⁰

46 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XC1.91, Doc. No.325, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, March 7, 1877.

47 Po aty.

48 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XC1.91, Doc. No.352, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, March 13, 1877, Inclosure in No. 352. Consul Kirby Green to Mr. Jocelyn, Scutari, March 13, 1877.

49 Po aty.

50 Po aty.

Shqetësimet nuk ishin të pavend, sepse rreziku i shpërthimit të luftës ruso-turke ishte evident,⁵¹ prandaj në këto rrethana Portës së Lartë i konvenonte që një herë e përgjithmonë ta mbyllte kaptinën e Mirditës në mënyrë që mos të kishte telashe në rast të shpërthimit të luftës me rusët. Shenjat e para të kësaj politike i vërejti konsulli Green, më 20 mars 1877, duke raportuar se përkundër qetësisë mbizotëruese në vend, autoritetet turke gjatë ditëve të fundit kishin shtuar dukshëm numrin e trupave të tyre në Mjet.⁵² Pas një jave, pikërisht më 27 mars konsulli Green e informon Forin Ofisin se mirditorët kishin nisur të ngrinin mure mbrojtëse dhe përgatitje tjera të ngjashme mbrojtëse përtej rrugës që kalonte nëpër krahinën e tyre, dhe jo shumë larg Mjetit.⁵³ Green ishte i bindur se pikërisht mbledhja e forcave të shumta ushtarake në Mjet i shtyri mirditorët të besojnë se ata së shpejti do të sulmohen, por në këtë aspekt edhe kthimi i Salih Pashës në rrethinat e Matit padyshim se i kishin përtërirë shqetësimet, sepse ai kishte nisur të bënte propagandë në mesin e banorëve të kësaj krahine që të bashkëpunonin me trupat perandorake.⁵⁴ Po ashtu në të njëjtin raportim Green informon se mirditorët ishin duke i rrethuar shtëpitë e kapedan Dod Gegës dhe përkrahësve të tij, pasi kishin vendosur ta shkatërronin pasurinë e tyre, në pajtim me kanunin, i cili parashihte këtë ndëshkim për gjithë ata që e ndanin veten nga shumica.⁵⁵

51 Mossuksesin e kryengritjeve të Bosnjës e Hercegovinës, të Bullgarisë, e në veçanti disfatën e Serbisë, rryma pansllaviste ruse e përjetoi si disfatë të idesë dhe politikës së vet, prandaj ajo intensifikoi aktivitetin e vet në drejtim që Rusinë ta fuste sa më parë në luftë kundër Perandorisë Osmane. Meqenëse arriti ta sigurojë neutralitetin e Austro-Hungarisë (me Marrëveshjen e Budapestit, 15 janar 1877) dhe duke e shfrytëzuar krizën e brendshme të Perandorisë Osmane, Qeveria ruse nën presionin e pansllavistëve dhe sllavofilëve, vendosi më 24 prill 1877 t'i shpallë luftë Portës së Lartë.

52 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.448, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, March 20, 1877.

53 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.473, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, March 27, 1877.

54 Po aty.

55 Po aty.

Më 4 prill 1877 konsulli Green e lajmëroi Forin Ofisin me një telegram (ora 7:40 pas dite) i cili thoshte se Porta e Lartë kishte dhënë urdhrin për një sulm të menjëhershëm mbi Mirditën.⁵⁶ Konsulli britanik Green dhe kolegu i tij italian arritën ta siguronin nga autoritetet osmane të Shkodrës një suspendim 40 orësh të veprimeve ushtarake, por që kolegët tjerë të Francës, Austro-Hungarisë etj., refuzuan t'i bashkëngjiteshin këtij aksioni anglo-italian. Green shpresonte se bashkëngjitja edhe e diplomatëve tjerë do t'i jepte peshë më të madhe angazhimit të tyre.⁵⁷ Qeveria Italiane nëpërmjet telegrafit kishte kërkuar nga Porta që ta rishqyronte vendimin e saj për ta sulmuar Mirditën.⁵⁸ Të njëjtën e bëri pa vonuar edhe Londra.⁵⁹ Mirëpo, në mbrëmjen e 5 prillit kryekomandanti i trupave osmane ishte sulmuar nga mirditorët. Të nesërmen, më 6 prill, edhe Austria me Francën shprehën gatishmërinë për t'iu bashkëngjitur angazhimit për zgjidhje paqësore të konfliktit, bazuar në status quo ante. Mirëpo, autoritetet osmane hodhën poshtë çdo komunikim çfarëdo qoftë nga konsujt, individual apo kolektiv, që kishte të bënte me çështjen e Mirditës, duke refuzuar kategorikisht çdo vizitë të tyre.⁶⁰ Konsulli Green e kishte lutur Prenk Bibë Dodën t'i suspendonte të gjitha operacionet kundër shtëpisë së kapedan Dodë Gegës gjatë kohës së shtyrjes 40 orësh të aprovuar nga autoritetet turke⁶¹ pasi që pikërisht ky incident merrej si pretekst nga autoritetet osmane për ta sulmuar Mirditën.

56 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.462, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 4, 1877.

57 Po aty.; Doc. No.470, Sir A. Paget to the Earl of Derby, Rome, April 5, 1877.

58 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.470, Sir A. Paget to the Earl of Derby, Rome, April 5, 1877; *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.9, Sir A. Paget to the Earl of Derby, Rome, April 9, 1877.

59 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.483, The Earl of Derby to Sir A. Paget, Foreign Office, April 7, 1877.

60 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.480, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 6, 1877; Doc.No.481. Consull Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 7, 1877.

61 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.64, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 10, 1877.

Në këto rrethana të krijuara, më 7 prill Prenk Bibë Doda i shkruan nga Oroshi konsullit Green një letër, të cilën po e japim në tërësi:

“Sër,

Mbrëmë e pranova letrën tejet shoqërore të cilën ma kishit dërguar më datën 4 të këtij muaji, dhe jam tepër mirënjohës për nxitimin tuaj në thellimin e qëllimeve paqësore tek Shkëlqesitë e Dervish dhe Mustafa Pashës, si dhe për suspendimin dyzet-orësh që siguruat nga ata.

Kam kënaqësinë e madhe t’ju komunikoj se, para pranimi të letrës, isha në gjendje t’i bind njerëzit që e rrethonin kullën e Dodë Gegës për t’i ndërprerë armiqësitë, për t’i tërhequr në mënyrë të qetë dhe të sigurt nga kulla e cekur të gjithë njerëzit që kishte sjellë; që kulla të mbahet në vëzhgim nga njerëz mjaft të besueshëm (të krishterë dhe turq), të cilët i përkasin fiseve tjera, kështu që, në këtë mënyrë të parandalohet edhe mundësia më e vogël e ndonjë problemi që rezulton nga përkatësia etnike apo fetare, dhe për t’u marr vesh që e gjithë prona dhe orenditë që i përkasin Dodë Gegës të respektohen, një veprim mjaft i veçantë në këto vende në raste të tilla.

I nderuar konsull, kam shpresa të mëdha se do të jem në gjendje ta kursej kullën e tij dhe kullat e ca përkrahësve të tij, tanimë të dënuar nga i gjithë opinioni dhe nga ligjet tradicionale për t’u bërë viktimë e flakës, por patjetër më duhet pranuar se do të jetë e pamundur për mua t’i bëjë këta njerëz ta njohin Dodë Gegën si një mirditor.

Nëse autoritetet perandorake osmane dëshirojnë që, me çfarëdo çmimi, ta sulmojnë Mirditën, dhe që përmes një goditjeje ta flakin tej ndjenjën e devotshmërisë dhe besnikërisë e cila ka ekzistuar tek mirditorët ndër shekuj, sigurisht që nuk do të ishte atribut i dëshirës sime, por e dëshirës së autoriteteve në fjalë për ta shkatërruar gjithë popullin për shkak të synimit për ta mbrojtur një individ i cili nuk pëlqehet nga populli i tij për arsye tanimë të njohura për Qeverinë Perandorake. Invadimi i trupave perandorake filloi nga toka e Bulgjerit (malet e Lezhës). Nga kjo mund të perceptohet se qëllimi

i qartë i autoriteteve të Shkodrës është nënshtrimi i të gjitha fiseve të krishtera (faji i të cilëve është vetëm të qenit të krishterë) dhe shkelja e ligjeve tradicionale me të cilat gjithmonë ishin qeverisur ata, pavarësisht se Qeveria nuk pati kurrë arsye të ankohej ndaj tyre.

Jam i bindur, se ju Zotëri Konsull, do të bëni çfarëdo që është e mundur nga fuqia juaj për ta parandaluar këtë konflikt të tmerrshëm, dhe se gjaku nuk do duhej derdhur për hatër të një njeriu i cili nuk shihet me sy të mirë nga ky popull”⁶²

Në mëngjes të 8 prillit katër batalione e sulmuan Mirditën, në një vend gjysmë ore nga Naraçi (në afërsi të Mjetit). Tetë veta ishin plagosur. Ndërkaq gjatë ditës së nesërme (9 prill) turqit dhe mirditorët kishin qëndruar gjithë ditën përballë njëri-tjetrit, por luftime nuk kishte pasur.⁶³ Më 10 prill ushtria osmane kishte përparuar paksa nga Mjeti dhe pas një tentative të shkurtër qenë marrë disa pozicione të Mirditës. Trupat osmane humbën një ushtar, ndërkaq disa mirditorë u vranë e disa u plagosën.⁶⁴ Ja se si përshkruhen këto luftime në raportin e konsullit Green të 10 prillit 1877: “Në vijim është një raport, që e mora mbrëmë nga një dëshmitar okular, mbi rrjedhën e asaj që ndodhi gjatë dy ditëve të fundit me forcat turke që ishin mbledhur në Mjet, në kufi të Mirditës. Koloneli Osman Beu, të shtunën në mëngjes, me rreth 1500 ushtarë të rregullt dhe 2 topa malorë, përparoi nëpërmjet një qafe të vështirë, rreth dy mile distancë nga Mjeti, përgjatë brigjeve të lumit që shpie në Drin. Ushtarët pararojë qenë mbuluar gjatë avancimit të tyre nga zjarri i pjesës tjetër të ushtrisë. Mirditorët u kundërpërgjigjen me rreth 25 të shtëna, por pa efekt. Dy nga ta ishin parë duke u ndihmuar nga shokët e tyre, ashtu që nuk

62 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.64, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 10, 1877, Inclosure in No.64. Prenk Bib Doda to Consul Kirby Green, Orosci, April 7, 1877.

63 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.504, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 9, 1877.

64 *BM-Account and Papers* (43.) 1877. XCI.91, Doc. No.513, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 11, 1877.

ka dyshim se ata qenë plagosur. Qafa e malit duket se kishte qenë e papërshtatshme ashtu që nuk u bë ndonjë rezistencë e vërtetë. Kur të gjitha trupat kaluan nëpërmjet qafës, ata u rigrupuan dhe vazhduan përparimin drejt kodrës, nga e cila fortifikimet e Shkodrës kanë pamje të qartë në vijën e drejt. Brigjet e vogla nga të dyja anët qenë marrë nga mirditorët. Këto pozicione [ushtria osmane] i futi në dorë pas një rezistence të dobët. Aty nuk kishte më shumë se 150 deri 200 mirditorë, dhe shumica prej tyre qenë zbrapsur para se ushtarët të kishin hapur zjarrin. Katër apo pesë mirditorë qenë plagosur ndërkaq nga ana turke vetëm një ushtar ishte plagosur lehtë, ndërkaq të vrarë nuk kishte. Të shtënat e mirditorëve kryesisht qëllonin në të thatë. Dje (e hënë) deri vonë pasdite nuk pat përleshje, ndërkaq mirditorët qenë të angazhuar shumë në ngritjen e mureve mbrojtëse në majë të kodrës, diku rreth 2 milje nga turqit; por një informator tjetër më tha se pak para perëndimit të diellit janë dëgjuar qitje të artilerisë së rëndë dhe breshri plumbash nga drejtimi i pozitave turke. Plot 500 bashibozukë morën pjesë në operacionet luftuese dhe kryesisht ishin në vijën e parë të përleshjeve. Informatori im kishte marrë vesh nga kolonel Osman Beu se lëvizje të njëkohshme mbi Mirditën janë bërë nga të gjitha drejtimet ashtu që pjesa e tij e punës për momentin ishte përmbushur pasi që kishte arrit ta fuste në dorë kodrën mbi të cilën qenë ngritë muret mbrojtëse të mirditorëve. Municion i shumtë u shpenzua që nga momenti i fillimit të operacioneve, pasi që trupat turke pa ndërprerë hapnin zjarr gjatë natës. Asnjë çadër nuk është sjellë dhe përparimi i mëtejshëm, nuk mund të bëhet para se të arrijn ushqimi dhe gjërat tjera. Mirditorët janë në një disavantazh të madh pasi që ata janë të armatosur me pushkë të vjetra me gurë stralli. Bashibozukët, numri i të cilëve po rritej shpejt, që të gjithë janë të armatosur me pushkë Martine apo Shnajder.”⁶⁵

65 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.63, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 10, 1877.

Konsulli Green filloi gjithnjë e më shumë të bindej se operacioni ushtarak turk kundër Mirditës nuk ishte urdhëruar thjeshtë vetëm sa për ta mbështetur autoritetin e kapedan Gegës, por ushtria ishte ngritur në këmbë me shpresë që ta thyente gjysmë-pavarësinë e malësorëve shqiptarë.⁶⁶

Më 10 prill Prenk Bibë Doda i shkroi letër trupit konsullor në Shkodër nëpërmjet të së cilës ankohej për mënyrën se si ushtria turke e kishte thyer marrëveshjen mbi shtyrje prej 40 orësh, duke i sulmuar në befasi mirditorët të cilët ishin urdhëruar nga ai (Prenk Bibë Doda) që mos të luftonin, pra sipas marrëveshjes së akorduar nga konsullata italiane dhe britanike. Bibë Doda po ashtu shprehte shqetësimin e tij të thellë nga mundësia e një lufte vëllavrasëse ndërmjet fiseve shqiptare myslimane dhe katolike, duke iu referuar thirrjes për luftë të shenjtë që autoritetet turke ia kishin drejtuar Matit, Dibrës dhe fiseve tjera myslimane për t'i masakruar krishterët.⁶⁷ Megjithatë, sipas konsullit Green: "ishte e qartë se në letrën e Prenk Bibë Dodës aluzioni për luftë të shenjtë dhe masakra mbi të krishterët bëhej me shpresë për ta sjellë ndërhyrjen e Fuqive."⁶⁸

Rezistenca e mirditorëve ishte e pashpresë. Armatimi modern dhe fuqia numerike e ushtrisë osmane nuk matej me fuqinë e mirditorëve. Më 16 prill rezistenca e Mirditës konsiderohej e përfunduar, ndërkaq Prenk Bibë Doda u detyrua të kërkonte mbrojtjen e tij dhe të përkrahësve të tij nga Austro-Hungaria dhe Franca, si dhe intervenimin e tyre tek Porta e Lartë për t'i suspenduar masat detyruese kundër Mirditës.⁶⁹ Në letrën e Prenk Bibë Dodës drejtuar

66 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.64, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 10, 1877.

67 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.122, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 10, 1877, Inclosure in No.122, Prenk Bibë Doda to the Consular Body of Scutari, Orosci, April 10, 1877 (To the noble Consulates of Austro-Hungary, France, Italy, England and Russia).

68 Po aty.

69 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.148, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 17, 1877, Inclosure in No.148, Prenk Bibë Doda

konsujve të Francës dhe Austrisë thuhet: "Pas tri përlëshjesh të para të 8, 10 e 11 prillit, në fqinjësi të Mnellës, bajrak i Dibrës, pleqtë e të cilit qenë korruptuar me para, nuk deshën ta vazhdonin luftën, kështu, për pasojë, rrugët mbetën të hapura për turqit për të përparuar drejt Oroshit. Ky është lajmi që mora sot në mesditë. Po ashtu, këtë mëngjes mora vesh se shtatë batalione hynë në Qafë të Malit, pa shpjegim se si kjo ndodhi. Kjo rrjedhë e ngjarjeve më ka bindur se vetëm tradhtia ka mund t'i hapë dyert për ta, ashtu që duke e parë se rezistenca e ardhshme nuk do të sjellë ndonjë avantazh për këtë popull, dhe duke dashur që t'i shmangemi gjakderdhjes së panevojshme, unë dhe familja ime, si dhe ithtarët e mijë, kërkojmë mbrojtjen nga Qeveria Perandorake dhe Mbretërore Austro-Hungareze dhe nga Republika Franceze, me lutje të sinqertë që ta përdorni ndikimin tuaj të lartë për ndërprerje të armiqësive të kësaj pjese të ushtrisë osmane kundër Mirditës." ⁷⁰

Konsulli austriak dhe ai francez iu përgjigjen pozitivisht Prenk Bibë Dodës. Ata iu drejtuan autoriteteve ushtarake të Shkodrës duke i njoftuar ato me vendimin e mirditorëve që të ndërpriteshin armiqësitë. Mirëpo, konsulli Green ishte paksa i dëshpëruar nga disa të pavërteta që vihehin në letrat e Prenk Bibë Dodës dhe pasaktësia e përshkrimit të gjendjes ekzistuese në Mirditë. Në këtë frymë Green shkruan: "Përkundër asaj që mirditorët kishin vendosur ta ndërprisnin çdo rezistencë, ata kundërshtojnë praninë e çfarëdo force turke që i afrohet Oroshit, ashtu që ata sulmuan njërin prej batalioneve që vinte nga Prizreni për në Mjet dhe Shkodër. Ky batalion duke kaluar nëpër grykën e Qafës së Malit, papritur që sulmuan nga rreth pesëdhjetë mirditorë, të cilët, para se të iknin, i sollën trupave [osmane] një humbje prej tre të vlarësh dhe rreth dhjetë të plagosurish. Ushtarët

to MM. Wasich and Ceccaldi, Oroschi, April 14, 1877. Arsyeja pse Preng Bibë Doda iu drejtua pikërisht Francës dhe Austrisë për mbrojtjen e tij personale ishte fakti, siç shkruan Kirby Green, se ai për kohë të gjatë kishte qenë pensionist i tyre, ashtu që me këtë thirrje të tij ai dëshironte që ta vuloste lidhjen që ekzistonte mes tyre.

70 Po aty.

e pezmatuar, thuhet se, plaçkitën dhe dogjën të gjitha shtëpitë në të dyja anët e rrugës kryesore që nga Mjeti, ndërkaq raportet flasin, ndonëse kërkojnë konfirmim të mëtejshëm, për vrasjen e një gruaje dhe tre fëmijëve nga ana e ushtarëve turq.⁷¹ Konsulli Green po ashtu na bën me dije se Prenk Bibë Doda nuk i kishte shkruar letra vetëm konsullit austriak dhe francez por edhe autoriteteve të Shkodrës. Sipas Green-it : "Më datën 19 [prill] autoritetet turke morën letrën e Prenk Bibë Dodës, të datuar 16 prill, ku shprehej lojaliteti [i Prenk Bibë Dodës] ndaj Portës së Lartë, duke kërkuar lejen që të vinte në Shkodër për të dhënë shpjegime lidhur me ngjarjet e vonshme. Ai mori përgjigje të shpejt nga autoritetet turke, duke u bërë me dije se mund të llogariste në trajtim të butë, mirëpo, ndonëse autoritetet janë ende në pritje të përgjigjes, Prenk Bibë Doda akoma nuk u paraqit."⁷²

Konsulli Green ishte tejte pesimist për sa i përkiste mundësisë që situata të qetësohej, sidomos në rrethanat aktuale kur pritej ndërprerja e armëpushimit me Malin e Zi dhe nisja e luftës me Rusinë. Ai kishte vërejtje për të dyja palët. Nga njëra anë akuzonte autoritetet osmane të cilat sikurse edhe në rastin e Bosnjës dhe Hercegovinës donin ta mbanin autoritetin e tyre nëpërmjet dhunës, ndërkaq nga ana tjetër akuzonte malësorët katolikë të Shqipërisë së Veriut të cilët njëkohësisht kërkojnë ndihmën e jashtme, intrigojnë me Malin e Zi dhe deklarohen të mposhtur nga forcat perandorake osmane.⁷³

Duke qenë i dëshpëruar për vajtjen e punëve në raport me konfliktin ndërmjet Portës së Lartë dhe Mirditës, konsulli Green nuk arriti të përmbahet pa e shprehur edhe dëshpërimin për fatin e hidhur të mbarë popullit shqiptar dhe Shqipërisë. Me këtë rast është me

71 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.180, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 22, 1877.

72 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.180, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 22, 1877. Në ditën që iu kishte drejtuar autoriteteve osmane, Preng Bibë Doda i shkroi sërish edhe konsullit austriak dhe francez në Shkodër duke e kërkuar ndihmën e tyre.

73 Po aty.

interes të japim një pikëpamje të konsullit Green mbi Shqipërinë dhe shqiptarët, nga e cila nuk do të jetë e vështirë të nxirret përfundimi mbi qëndrimin parimor të këtij konsulli lidhur me fatin e hidhur të shqiptarëve. Në vijim po e japim këtë pikëpamje pa ndërhyrjen tonë: “Është zakon për ata, sikurse janë italianët dhe austriakët, që e njohim më së miri këtë vend [Shqipërinë], ta quajnë të egër, të ashpër dhe joproduktiv, ndërkaq popullsinë, të pagdhendur dhe kokëfortë. Përkundrazi, ky [Shqipëria] është vendi më pjellor dhe më ofrues për t’u zhvilluar në njërën prej provincave më të përparuara të Turqisë evropiane. Me klimën e saj, të ngjashme me atë të Toskanës, dhe me një kujdes të duhur ndaj vërshimit të lumenjve, fushat e saj mund të bëheshin më pak malarike. Malet e saj madje edhe tash e tërheqin vëmendjen e evropianëve, ndërkaq thëngjill dhe minerale tjera dihet se ka me bollëk. Liqenet dhe lumenjtë e saj furnizojnë Italinë Jugore dhe Serbinë me lloje të shumta të peshkut të kripur. Fshatarët shqiptarë janë shtëpiakë të mirë dhe të zellshëm, të cilët e kultivojnë tokën e tyre me kujdes dhe mençuri. Ata njëkohësisht janë fizikisht një racë e mirë dhe trima. Të gjitha këto kualitete i bëjnë ata një popull të vlefshëm, dhe se një qeverisje e mirë mbi ta shumë shpejt do të rezultonte me avantazhe për vet Qeverinë. Limanet dhe bregdeti tani konsiderohen si rrugë e rrezikshme detare, por me pak shpenzime shumica prej tyre mund t’i konkurrenin porteve më të mira të Dalmacisë, ndërkaq lumi Bunë dhe Liqeni i Shkodrës, nëse bëhet grymja e duhur e shtratit të tyre, shumë shpejt do të mund të hapeshin për anije të mëdha detare me avull. Pozita e Shqipërisë, pasi që portet e saj dhe rrugët të jenë rregulluar, do të mund ta përballonte tregtinë e gjithë Turqisë evropiane, dhe kur më në fund, hekurudha do ta përshkoj Azinë e Vogël, atëherë njëra prej rrugëve më të shkurtra për në Evropën Perëndimore nga Lindja e Largët do të kalojë nga Shqipëria për në Bari të Italisë.”⁷⁴

Porta e Lartë pas presionesh të vazhdueshme nga Kirby Green

dhe ambasadori britanik në Stamboll, Mr. Jocelyn kishte vendosur të bënte ca ndryshime në nomenklaturën administrative dhe ushtarake të Vilajetit të Shkodrës, mirëpo siç do të shihet, e gjitha kjo ishte vetëm një farsë, sepse në vend se të pësonin për gabimet e tyre, administruesit e Vilajetit të Shkodrës u avancuan në grada edhe më të larta. Kështu, siç raporton konsulli Green, më datën 20 prill arriti në Shkodër Ali Saib Pasha, kryekomandanti i Korpusit të III-të, që kishte arritur nga Sofja. Duke e marrë menjëherë detyrën ushtarake, ai të nesërmen shkoi në Podgoricë të inspektonte aty dhe në Shpuzë. Ndërkaq Dervish Pasha, kryekomandant i mëparshëm, pas disa ditësh duhej të shkonte në Selanik, duke qenë se ishte emëruar vali i Vilajetit të Selanikut.”⁷⁵

Më 22 prill 1877 forcat osmane e okupuan Oroshin pa asnjë rezistencë. Vendi ishte lëshuar nga të gjithë banorët të cilët qenë larguar në majat e bjeshkëve fqinje. Siç vërteton Green, njëlloj rezistence kundër forcave turke që po përparonin nga drejtimi i Matit ishte bërë vetëm nga i biri i kapedan Kolës, i cili ishte adjutant i princit të Malit të Zi, si dhe disa përkrahësve të tij. Me këtë rast, katër apo pesë turq ishin vrarë dhe shumë të tjerë ishin plagosur, por prej atëherë asnjë aksion tjetër kundër ushtrisë osmane nuk ishte ndërmarrë.⁷⁶

Të njëjtin ditë kur ushtria osmane u fut në Orosh, Prenk Bibë Doda sërish i shkruan konsullit francez dhe konsullit austriak, duke kërkuar përgjigje urgjente në kërkesën e tij për mbrojtje personale dhe të përkrahësve të tij. Në këtë letër ai i bënte me dije se aktualisht kishte gjetur strehim në Malin e Shenjtë (Monte Santo), bjeshka më e pakalueshme në mbarë Mirditën.⁷⁷ Mirëpo, në kohën kur Green po e shkruante raportin e tij të radhës (29 prill 1877) kishte marrë vesh se

75 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.179, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 21, 1877.

76 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.237, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, April 29, 1877.

77 Po aty.

Prenk Bibë Doda ishte pranuar në strehim nën besë nga Xhelaleidin Beu i Lurës. Siç pohon Green, beu i Lurës ishte kushëri i Bibë Dodës nga ana e nënës, e cila kishte qenë nga lindja një vajzë myslimane e rrëmbyer nga babai i Prenkës, sipas zakoneve tradicionale, nga një familje e fuqishme myslimane, por që në rrethanat aktuale, përkrahja e kushërinjve myslimanë del të jetë e domosdoshme.⁷⁸

Autoritetet ushtarake osmane kishin vendosur më 30 prill që prezencën e tyre ushtarake në Mirditë ta reduktonin në maksimum. Kështu, siç raporton Green, më përjashtim të dy batalioneve dhe disa bashibozukëve që do të mbeteshin në disa fshatra më të rëndësishme, pjesa tjetër ndërkaq ishte tërhequr për në Shkodër, Podgoricë dhe Tivar.⁷⁹ Të njëjtën ditë kapedani Marko dhe 60 mirditorë tjerë u sollën në Shkodër nën përcjelljen e batalionit të redifëve, dhe menjëherë qenë vendosur në burgun e përgjithshëm të vendit.⁸⁰ Konsulli Green

78 Po aty.

79 Po aty.; Doc. No.316, Consull Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, May 7, 1877.

80 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.261, Consull Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, May 1, 1877.

Kush ishte kapedan Marko dhe i biri i tij Gjoni? Ja se çka shkruan Green për ta: “Ky prijës [Marko] dhe i biri i tij Gjoni kanë jetuar për shumë vite në Shkodër, duke fituar tituj nën autoritetet turke. Kur në pjesën e hershme të këtij viti [1877], Dervish dhe Mustafa Pasha vendosën ta sjellin rendin në Mirditë, kapedan Marko mori urdhër nga ata [autoritetet osmane] të shkojë në Orosh dhe ta informonte Prenk Bibë Dodën se ai ishte thirrur të shkonte në Shkodër. Dervish Pasha njëkohësisht i kishte thënë kapedan Markos se, nëse nuk do të kishte sukses për tu kthyer me prijësin e Mirditës nën kushte specifike, ai do ta varte atë dhe të birin e tij. Rezultat i këtij kërcënimi ishte ajo që kapedan Marko, duke mos pasur fuqi t’i zbatojë kërkesat e autoriteteve lidhur me Mirditën, u frikësua të kthehej në Shkodër, ashtu që i biri i tij iku në bjeshkët e Shoshit. Në ndërkohë, konsulli Green kishte arritur ta nxirrte nga autoritetet osmane njëlloj vërtetim-mbrojtje apo falje për kapedan Markon dhe të birin e tij, që nënkuptonte mospërcjelljen apo mosndjekjen nga ana e autoriteteve osmane për jolojalitet. Mirëpo, puna ishte ngatërruar ashtu që konsulli Green nuk kishte qenë në gjendje ato ditë ta informonte kapedan Markon për këtë intervenim të tij, ndërkaq nga ana tjetër, siç i kishte deklaruar konsullit Green, ai ishte bërë i burgosur i fshehtë (ngjashëm si i burgosur shtëpiak) i Preng Bibë Dodës në Orosh,

mendonte se trajtimi që po i bëhej tashmë mirditorëve nuk lë vend dhe shpresë për një qetësi të qëndrueshme, por as mundësi që krerët e Mirditës të mund ta shikonin ardhmërinë nën sundimin e autoriteteve lokale osmane.⁸¹ Tashmë, sipas informatave të konsullit Green, pjesa më e madhe e krerëve më të rëndësishëm të Mirditës gjendeshin në Mal të Zi, dhe sipas thashethemeve që i kishte dëgjuar ato ditë, por të cilat gjithmonë i merrte me rezervë, dukej se nuk do të shkonte gjatë dhe trazirat mund të përtëriteshin pa kaluar kohë e gjatë.⁸²

Nga dokumentacioni diplomatik britanik kuptojmë se në muajin qershor ushtria osmane kishte burgosur kapedan Gjonin dhe priftin Don Primo Doçi, që të dy krerë të Mirditës. Konsulli Green kishte kërkuar nga ambasadori britanik në Stamboll që të intervenonte te Porta e Lartë që këta dy të burgosur të kishin trajtim të mirë. Veziri i Madh Safet Pasha i kishte premtuar ambasadorit britanik se do t'i mbronte ata nga çdo ndëshkim i ashpër, ndonëse, siç ishte shprehur "ata mund ta kishin merituar atë."⁸³ Të burgosurit mirditorë aktualisht gjendeshin në Selanik dhe duhej të transferoheshin për në Stamboll.

ashtu që, edhe pse e kishte marrë vesh angazhimin e konsullit Green ai nuk mund të lëvizte nga Oroshi, ndërkaj i biri i tij Gjoni që frikësuar të kthehej në Shkodër pa të atin. Pas suksesit të ekspeditës kundër Mirditës, kapedan Marko u lirua dhe ai menjëherë u rivendos në zyrat qendrore turke në Shkodër, por atje gjithashtu u trajtua si i burgosur, dhe tani ai mbahet aty si i tillë. Që të dy, kapedan Marko dhe i biri i tij, i cili vazhdon të qëndrojë refugjatë në bjeshkë, kërkojnë nga unë që t'i përfaqësojë interesat e tyre në dritë të vërtetë te valiu i Shkodrës, por duke ndjerë se do të hasi në kundërshtim të prerë nga Mustafa Pasha, unë refuzova të intervenojë mëtej në emër të tyre, ashtu që parapëlqeva më shumë që t'i raportojë mbi çështjen Ekselencës suaj." (BM-Account and Papers (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.261, Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, May 1, 1877; Doc. No. 359. Consull Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, May 12, 1877; Inclosure in No. 359. Consul Kirby Green to Mr. Layard, Scutari, May 12, 1877.).

81 Po aty.

82 *BM-Account and Papers* (44.) 1877. XCII.92, Doc. No.316, Consull Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, May 7, 1877.

83 *BM-Account and Papers* (36) 1878. LXXXI.81, Doc. No.35, Mr. Layard to the Earl of Derby, Therapia, June 26, 1877.

⁸⁴Edhe argjipeshkvi i Shkodrës dhe i Tivarit, Monsignor C. Pooten u angazhua për ta siguruar një trajtim njerëzor ndaj këtyre mirditorëve të burgosur. Ai, kërkoi nga veziri i madh që ta kishte në konsideratë edhe popullatën e Mirditës, të cilët, sipas tij, gjithmonë kishin qenë lojal ndaj Portës edhe në luftë edhe në paqe, por që vetëm një numër i vogël prej tyre kishin qenë akterë të ngjarjeve konfliktuoze.⁸⁵

Deri sa në fillim të luftës së Malit të Zi kundër Perandorisë Osmane, malazezët hiqeshin si aleatë natyrorë dhe mbrojtës të mirditorëve dhe përgjithësisht të shqiptarëve krishterë dhe myslimanë të Shqipërisë Veriore, ata shumë shpejt filluan t'i heqin maskat dhe ta tregojnë fytyrën e vërtetë. Kjo më së miri vërtetohet nga letra e argjipeshkvit të Shkodrës dhe Tivarit, C. Pooten, drejtuar patriarkut katolik të Armenisë, Monsignor Hassoun (dërguar nga Shkodra më 1 qershor 1877). Aty ndërmjet terash thuhet: "(...) Në dioqezën e Shkodrës ka rreth 30 000 katolikë dhe afërsisht 3000 në atë të Tivarit; Në vendin tonë malazezët janë të urryer dhe të mallkuar jo më pak nga katolikët sesa nga turqit. Kush vërtetë mund të kishte çfarëdo respekti për këtë popull? Me shpërthimin e luftës aktuale, një njërën prej famullive të mia në kufirin malazez, bandat e tyre të egra kryen një sulm mbi shtëpinë e priftit, i cili mezi arriti të ikte; ata i thyen dyert dhe dritaret, dhe plaçkitën çdo gjë që mund t'u vinte në duart e tyre, kupat, kryqëzorët, mesharët, veshjet ceremoniale, regjistrat e të vdekurve dhe të pagëzimit, bile edhe vajrat e shenjtërimit; më vonë, në kthimin e tyre të fundit, si barbarë të vërtetë, ata morën tryezat, xhamat e dritareve dhe shkatërruan gjithçka që mbeti. Vetëm dy ditë më parë, dy katolikë të rinj të famullisë sime të Livasit, në këtë anë të Shëstanit, deri sa flinin në barkën e tyre në bregun e liqenit të Shkodrës, u sulmuan nga këta malazezë barbarë, dhe përkundër lutjeve përulëse të këtyre dy djelmoshave të pafajshëm, rreth 18 vjeç,

84 Po aty.

85 *BM-Account and Papers* (36) 1878. LXXXI.81, Doc. No.37, Mr. Layard to the Earl of Derby, Therapia, June 27, 1877. Inclosure in No.37. Monsignor Pooten to Monsignor Hassoun, Scutari, June 1, 1877.

ata u vranë pa asnjë mëshirë; këta monstruoze të djallit ua prenë atyre kokat, sigurisht që t'ua dërgonin ato si trofe prijësve të tyre. Unë mund ta sigurojë Hirësinë e juaj, se Qeveria e Madhërisë së Tij, Sulltani nuk mund të gjejë nënshtetas më të mirë sesa shqiptarët katolikë.”⁸⁶

Në muajin korrik sërish u raportuan krimet malazeze mbi shqiptarët. Kryekomandanti osman i Shkodrës Ali Saib Pasha i shkruan konsullit Kirby Green një telegram (Podgoricë, 23 korrik 1877) me këtë përmbajtje: “Nga raporti policor i cili më është dorëzuar, del se shtatë fëmijë [shqiptarë], më i madhi prej tyre vetëm dhjetë vjeç, që i takojnë fshatit Guçik, të kazasë së Podgoricës, deri sa po peshkonin, janë zënë nga malazezët, të cilët e gjymtuan njërin prej tyre duke ia prerë veshët dhe hundën; të dytit ia thyen dorën; ndërkaq i treti shpëtoi duke ikur tek prindërit e vet. Fati i katër të tjerëve nuk dihet. Krimet e bëra nga malazezët mbi këta fëmijë të pafajshëm nuk provon vetëm sjelljen e tyre mizore, por gjithashtu do të ngjallë ndjenjë shumë të keqe në fshatrat tona, dhe që do të rezultojë me pasoja të rënda.”⁸⁷

Në shtator të vitit 1877, kur luftimet me Rusinë ishin në vllugun më të madh, valiu i Shkodrës, Mustafa Pasha i shkroi letër Prenk Bibë Dodës dhe krerëve tjerë mirditorë të cilët akoma nuk iu kishin nënshtroar, duke i thirrur që t'i ktheheshin besnikërisë së tyre ndaj Sulltanit, dhe duke iu ofruar amnisti. Prenk Bibë Doda iu kishte përgjigjur se “ai dhe kapedan Gjoni (një prijës shumë më me influencë sesa ai me të njëjtin emër që gjendej i burgosur në Stamboll) me mirënjohje e pranojnë mëshirën e Sulltanit dhe se do t'i nënshtrohen urdhrave të valiut të Shkodrës, por që kapedani Kola dhe përkrahësit e tij insistojnë në shpalljen e princit të Malit të Zi si autoritet suprem të tyre.”⁸⁸

86 Po aty.

87 *BM-Account and Papers* (36) 1878. LXXXI.81, Doc. No.184. Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, July, 25, 1877. Inclosure in No.184. Ali Saib Pasha to Consul Kirby Green, Podgoritza, July, 23, 1877.

88 *BM-Account and Papers* (36) 1878. LXXXI.81, Doc. No.385. Consul Kirby

Pra, pajtimi ndërmjet Portës së Lartë dhe Mirditës ishte në interesin e përbashkët të të dyja palëve. Mirditorët që ishin larguar nga fshatrat e tyre sërish u kthyen në shtëpitë e tyre, ndonëse shumica ishin të djegura, mirëpo armët nuk i dorëzuan asnjëherë.⁸⁹

Deri në janar të vitit 1878 raportet diplomatike të konsujve britanikë nuk raportojnë ndonjë përlëshje ndërmjet autoriteteve osmane dhe mirditorëve. Mirëpo, nga fundi i janarit megjithatë ndodhi një incident i papëlqyeshëm i cili rrezikoi të eskalonte në konflikt të padëshirueshëm edhe ndërmjet vet fiseve shqiptare. Si ndodhi kjo ngjarje? Më 25 janar 1878 një aradhe osmane po e përcillte karvanin e ushqimeve për trupat e stacionuara te Kaçinjeti dhe Oroshi, kur papritmas në Mnellë ata u ndaluan nga një numër i madh mirditorësh, duke u thënë se rruga është e bllokuar, ashtu që nuk mund të shkonin tutje. Duke tentuar që me forcë ta hapnin rrugën shpërtheu konflikti, ashtu që kapiteni dhe dy ushtarë osmanë u vranë.⁹⁰ Kryekomandanti i Shkodrës Ali Saib Pasha ishte revoltuar aq shumë nga ky incident sa që e kishte bërë me dije konsullin britanik Green, se u kishte telegrafuar Dibrës dhe Matit t'u bien Mirditës me zjarr e shpatë. Mirëpo, konsulli britanik kategorikisht e kundërshtoi një ide të tillë dhe e bëri të pamundurën që ta bindte pashain e Shkodrës që ta tërhiqte këtë thirrje, duke ia bërë me dije pozitën jo të favorshme të ushtrisë osmane në kufirin malazez dhe dëmin që do t'ia sillte armiqësia e re me mirditorët.⁹¹ Këshilla e konsullit Green pati efekt të drejtpërdrejt, ashtu që ai e suspendoi

Green to the Earl of Derby, Scutari, September 16, 1877. Në të njëjtin raport Green konstaton se djali më i madh i kapedan Kolës, kapedan Prenka, ishte njëri prej adjutantëve të princit Nikolla [të Malit të Zi], dhe se trazirat e fundit në Mirditë qenë provokuar kryesisht nga ai.

89 *Historia e Popullit* ..., f.139.

90 *Public Record Office – Foreign Office*, London (në vijim PRO-FO), 424, 67, X/M 04895, Doc. No. 301. Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Sutari, January 27, 1878.

91 Po aty.

urdhëresën duke kërkuar nga Mati dhe Dibra vetëm të qëndronin në gjendje gatishmërie e jo të sulmonin.⁹² Konsulli Green deri diku e arsyetonte iritimën e autoriteteve ushtarake osmane ndaj sjelljeve të mirditorëve, të cilët, qenë trajtuar me butësi tejet të madhe nga ata qysh se përfunduan trazirat e pranverës së shkuar, por, nëse mund të gjendej një justifikim i vetëm për këtë situatë të krijuar, "mund të ishte vrasja e pajustificueshme e javës së kaluar e dy mirditorëve që kishin ardhur në pazarin javor të Shkodrës. Ata u vranë nga dy shqiptarë të besimit mysliman nga Shkodra. Autoritetet, ndonëse duhej menjëherë t'i dënonin kryesit e veprës, deri në këtë moment nuk bënë asgjë, pasi që Qeveria ka pak pushtet këtu, për më tepër kur është e dëshirueshme ajo mund të merrte vendime në favor të kuazi-rebelëve (...)." ⁹³

Shpërthimi i incidenteve të këtilla, në kohën kur nga planet dhe veprimet ekspansioniste të Rusisë, Serbisë dhe Mali i Zi, nuk po rrezikohej vetëm tërësia e Perandorisë Osmane, por edhe tokat etnike shqiptare, shkaktuan shqetësime sidomos në qarqet e diplomacisë britanike dhe asaj austro-hungareze. Në fakt, Austro-Hungaria e kishte përcaktuar Shqipërinë sferë të interesit të vet që nga nënshkrimi i marrëveshjeve të Rajhshtadit dhe të Budapestit, ndërkaq Britania e Madhe insistonte në ruajtjen e stats-quo-së në Perandorinë Osmane dhe pengimin e pansllavizmit, përkatësisht ndikimit rus në Evropën Juglindore. Nga burime konfidenciale, konsulli Green kishte mësuar se konsulli i përgjithshëm austriak M. Lippich së voni kishte përdorë gjithë influencën e tij për t'i bindur fiset shqiptare katolike të Shqipërisë Veriore për t'i furnizuar kontingjentet e tyre të zakonshme me trupa jo të rregullta (bashibozuke) të ushtrisë osmane, duke qenë se Qeveria e tij shikonte me mospëlqim të madh përparimin e suksesshëm të malazezëve në Shqipëri.⁹⁴ Siç dihet, pas rënies së Plevnes (10 dhjetor 1877) ushtria ruse kishte filluar përparimin

92 Po aty.

93 Po aty.

94 Po aty.

e shpejt nëpërmjet maleve Ballkan, duke iu drejtuar Stambollit, ndërkaq Serbia dhe Mali i Zi fituan krahë dhe menjëherë rifilluan luftimet kundër ushtrisë osmane. Në janar 1878 deri sa ushtria serbe pa vështirësi okupoj sanxhakun e Nishit (pjesë e Vilajetit të Kosovës), malazezët po ashtu pushtuan Tivarin (10 janar), Ulqinin (19 janar) dhe një javë pas dolën në brigjet e liqenit të Shkodrës dhe të lumit Bunë.⁹⁵ Dukej qartë se fati i tokave shqiptare po merrte një rrjedhë shumë të rrezikshme. Ushtria osmane u tregua shumë inerte dhe kishte nevojë për ndihmën e shqiptarëve. Mirëpo, Prenk Bibë Doda nuk deshi ta shpenzonte potencialin e bashkatdhetarëve të vet pa nxjerrë përfitim konkret nga ky angazhim. Nëpërmjet një letre, ai e bëri me dije konsullin austriak Lipich se ishte i gatshëm të paraqitej në kampin turk me mirditorët e tij në qoftë se Qeveria Osmane do ta caktonte atë si princ të territorit që do të përfshinte pjesët më të mëdha të Shqipërisë Veriore dhe Qendrore bashkë me portin e Durrësit. Më konkretisht, tokat të cilat në veri do të kufizoheshin nga dega e lumit Drin që rrjedh në Bunë; në lindje nga Drini i Zi; në jug nga vija që kalon pre këtij lumi deri në bregdet, duke përfshirë aty Durrësin; dhe në perëndim detyrimisht deri në det.⁹⁶ Më tej, Prenk Bibë Doda kërkoi edhe pagesën e të gjitha borxheve që ia kishte Porta e Lartë që nga koha kur ky e lëshoi Stambollin, si dhe që principata e tij të vihej nën garancinë e Fuqive të Mëdha.⁹⁷ Koha e tregoi se këto kushte të parashtruara nga Prenk Bibë Doda nuk u pranuan nga Porta e Lartë, por, siç vërtetohet nga raportimet e diplomatëve britanikë, epilog i incidentit të janarit 1877 ishte ploja e kryer nga ushtria osmane mbi shumë fshatra të Mirditës gjatë shkurtit 1877. Në njërin prej këtyre raporteve thuhet: “Sipas dëshmitarëve okularë, fshatrat Gruka, Giadri, Naraçi, Mnella, Vigu dhe Oroshi, u shkatërruan tërësisht, ndonëse valiu Mustafa Pasha dhe komandantët e ushtrisë, insistojnë

95 *Historia e Popullit ...*, f.143-144.

96 *PRO-FO*, 424, 67, X/M 04895, Doc. No. 301. Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Sutari, January 27, 1878. Inclosure 2 in No.301. Kirby Green to Mr. Layard. Scutary, January 27, 1878.

97 Po aty.

të më bindin se kjo nuk ka ndodhur, pasi që ata nuk kishin marrë asnjë raport zyrtar ushtarak nga oficerët e tyre për një gjë të tillë. (...) Kështjellës familjare të Prenk Bibë Dodës në Orosh, të parës iu vu zjarri, por, pasi ajo kishte strukturë shumë masive prej gurësh, atë më në fund e rrafshuan me shpërthim baroti. Dy shërbyes dhe kushërinj të prijësit mirditor të cilët ishin gjetur në fshat, dhe të cilët për një kohë u mbajtën me një numër të burgosurish tjerë, u pushkatuan në prezencë të të gjithë robërve, pa asnjë gjykim ose ndonjë arsye valide. I treti, që arriti ta fshihte lidhjen e tij me viktimat, po ashtu u vra në arratisje e sipër. Më shumë se 75 pengje u sollën në Shkodër (13 të burgosur dhe 75 fshatarë të kapur peng), ndërkaq njëri prej tyre, i zënë në fshatin Naraç, fitoi gangrenë në njërën dorë, pasi ia kishin shtrënguar tepër me litarë, ashtu që sot [17 shkurt] ia amputuan nga kirurgu ushtarak.

Pohimi se ushtarët plaçkitën të gjitha gratë [e Mirditës] në të cilat hasën, doli nga fakti, se ata që u kthyen prapa në Shkodër po shesin në tregje veshje grash dhe stoli argjendi që i mbanin gratë e Mirditës.

Njësitet ushtarake tash po marshojnë në shpatet lindore të Mirditës dhe në krahinën e Kthellës, ndërkaq thashethemet po vijnë nga Shkodra se djegiet dhe plaçkitjet fare nuk po pakësohen."⁹⁸

Konkluzion

Nga shfrytëzimi kritik i burimeve arkivale të shfrytëzuara në këtë punim (raporteve diplomatike të konsujve dhe ambasadorëve britanikë, pastaj, letra të shkruara nga Prenk Bibë Doda dhe përgjigjet që i mori nga diplomatët e Fuqive të Mëdha, etj.) dalin këto përfundime mbi figurën e Prenk Bibë Dodës dhe mirditorët e tij gjatë viteve 1876-1878:

98 *PRO-FO*, 424, 67, X/M 04895, Doc. No. 1054. Consul Kirby Green to the Earl of Derby, Scutari, February 17, 1878. Inclosure in No.1054. Consul Kirby Green to Mr. Layard. Scutari, February 15, 1878.

- Prenk Bibë Doda nuk e zgjodhi vet rrugën e konfliktit me administratën qendrore osmane por pikërisht autoritetet lokale të Vilajetit të Shkodrës me veprimet e tyre të gabuara, e jo rrallë edhe të fshehura nga vet Porta e Lartë, mbajtën gjallë në vijimësi marrëdhëniet e tensionuara me mirditorët dhe Prenk Bibë Dodën si prijës të tyre suprem;

- Prenk Bibë Doda nuk ishte eksponent i Malit të Zi, siç pretendohet në literaturë, përkundrazi ai me një elokuencë të madhe, përkundër moshës relativisht të re, diti të ekuilibronte ndërmjet Fuqive të Mëdha dhe shteteve fqinje ballkanike, gjithnjë në favor të idesë së tij fundamentale, që të gjente rrugën më të suksesshme për t'ia siguruar Mirditës kthimin e autonomisë lokale që e kishte gëzuar për shekujsh nën administratën osmane, dhe që Mirdita krishtere të administrohej ekskluzivisht nga autoritete vendase krishtere;

- Ideja e një principate autonome apo të pavarur nuk lidhej vetëm me krahinën e Mirditës, por siç u pa nga dokumentet e cituara, ajo lidhej me një hapësirë shumë më të gjerë tokësore (Shqipëria Veriore, e Mesme bashkë me Shkodrën);

- Ideja e një principate autonome nuk ishte vetëm një ide personale e Prenk Bibë Dodës, por ajo ishte një kërkesë e vet popullsisë mirditore;

- Sado që ideja mbi krijimin e një principate të tillë, në shikim të parë, dukej partikulariste, madje edhe e rrezikshme për kauzën e përgjithshme kombëtare, megjithatë, po t'i referohemi faktit më se njëherë të dëshmuar, se atëbotë komunikimi ndërmjet krahinave shqiptare ka qenë tejet i dobët, herë-herë edhe i pamundur, atëherë vihet pyetja - sa kanë qenë të mëdha gjasat që Prenk Bibë Doda të ishte në korrent të planeve dhe marrëveshjeve të bëra nga qarqet patriotike shqiptare në Shqipëri dhe jashtë Shqipërisë?

- Dokumentet diplomatike britanike asnjëherë nuk e vënë në dyshim autoritetin suprem të Prenk Bibë Dodës në mesin e malësorëve katolikë të Shqipërisë Veriore, madje në çdo fazë të biografisë së tij, edhe atëherë kur ushtria osmane u fut në Orosh në prill të vitit 1877;

• Edhe pse në literaturën e derisotme kryesisht mbizotëron një ndjesi negative për sa i përket përkushtimit atdhetar të Prenk Bibë Dodës gjatë viteve 1867-1878, janë dy elemente që më shtyjnë të besojë se në këtë aspekt nuk duhet vënë ndonjë pikëpyetje që mund të quhej e justifikueshme. E para, autoritetet osmane më se një herë e provokuan luftën vëllavrasëse ndërmjet fiseve shqiptare myslimane dhe mirditorëve, por që Prenk Bibë Doda e bëri të pamundurën që kjo mos të ndodhte, dhe e dyta, pjesëmarrja e denjë e mirditorëve në krye me Prenk Bibë Dodën në ushtrinë e Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, dhe pjesëmarrja e mirditorëve në një sërë peticionesh dhe protestash drejtuar Portës së Lartë dhe Fuqive të Mëdha për tërësinë tokësore të Shqipërisë Etnike, mendoj flasin mjaft për vete. Prandaj mënyra se si përshkruhet bashkëngjitja e Prenk Bibë Dodës dhe mirditorëve në Lidhjen Shqiptare të Prizrenit nuk është e drejtë, madje do thosha është edhe cinike. Pra, në Historia e Popullit Shqiptar II, (bot. 2002) ndër tjera nënvizohet: “(...) Komiteti Ndërkrahinor i Shkodrës i bëri thirrje të veçantë Prenk Bibë Dodës, [prill 1880] i cili deri atëherë nuk kishte marrë pjesë në mbrojtjen e trojeve shqiptare, duke e emëruar, në rast se do të ishte i gatshëm, nënkryetar të Shtabit Ushtarak.” (f. 185) “(...) Në këto rrethana Prenk pashë Bibë Doda, duke parë se me qëndrimin e vet të lëkundur po cilësohej nga opinioni publik si bashkëpunëtor i Cetinës, pranoi ftesën e komitetit Ndërkrahinor për të mobilizuar Mirditën dhe për t’i sjell në Tuz.” (f. 187). Pra, nga kjo del se mirditorët i qenkan bashkuar Lidhjes Shqiptare të Prizrenit në prill të vitit 1880. Të shohim më poshtë se çka thotë një dokument, përkatësisht telegram britanik i datës 14 qershor 1878: “(...) Vojvoda i Malit të Zi, Verlica, i cili u kthye më 11 qershor në Cetinë, i deklaroi valiut [të Shkodrës] se çështja për sa i përket evakuimit të pozitave të okupuara nga trupat malazeze pas armëpushimit, mund të vendoset vetëm nga Kongresi [i Berlinit]. Më datën 10 [qershor] një protestë [peticion] i është dërguar Vezirit të Madh, nënshkruar nga banorët e Podgoricës, Shkodrës, nga të gjithë malësorët, e gjithashtu edhe nga mirditorët. Të nënshkruarit deklarorin se ata do të rezistonin me

armë çdo copëtim të atdheut, dhe se ata kishin kërkuar nëpërmjet telegrafit që banorët e të gjitha krahinave shqiptare t'i bashkoheshin Lidhjes.”⁹⁹ Siç shihet, Mirdita, e udhëhequr nga Prenk Bibë Doda i ishte bashkëngjitur Lidhjes Shqiptare të Prizrenit që nga nisma e saj.

99 *PRO-FO*, Doc.No. 248. Acting Consul Summa to the Marquis of Salisbury, Scutari, June 14, 1878.

Prof. dr. Gazmend RIZAJ

SUMMARY

PRENK BIBË DODA'S PERSONALITY VIEWED FROM THE BRITISH DIPLOMACY PERSPECTIVE (1876-1878)

Personality of Prenk Bibë Doda, who acted during the Eastern Crisis, has been a insignificantly evaluated in writings and even then, mostly prejudged. During the Socialism in Albanian historiography, this historic personality has been mainly presented from an abhorrent perspective. During the last years into light came new interpretations on the personality of Prenk Bibë Doda. This paper, perhaps aims to be a modest contribution in enlightening and objectively interpreting, free of ideological, religious or provincial prejudices this figure, based exclusively on relevant sources of the British diplomacy.

Prenk Bibë Doda did not chose a confronting way with the Central Ottoman administration, but it was precisely local authorities of Vilayet of Shkodra through wrong actions, often hidden from the Grande Porte, which continually kept tense relations with Mirdita population and their supreme leader, Prenk Bibë Doda. Doda has not been a Montenegrin commissioner; on the contrary, he could manoeuvre between the Great Powers and Balkan neighbours, to successfully find ways for Mirdita to reclaim the local autonomy for centuries-long under the Ottoman Empire. Thus, he managed securing to the Christian Mirdita, an exclusive administration headed by the local Christian authorities.

The idea for autonomous Princedom was not only confined to the province of Mirdita, but in a much larger territory (North and Middle Albania, including Shkodra). This wasn't a personal idea

of Prenk Bibë Doda only, but an imperative demand of Mirdita's population.

British diplomatic documents never imply any disbelief on Prenk Bibë Doda's supreme authority among Catholic Highlanders of the North Albania.

Although, present literature mainly holds a sense of negativity regarding Prenk Bibë Doda's patriotic commitment during 1867-1878; there are two prevailing elements which make him undisputedly a patriotic personality. First, the Ottoman authorities provoked fratricide conflict between Muslim Albanian tribes and Mirdita tribes, but it was Prenk Bibë Doda, who did utmost to prevent exactly that. Secondly, the participation of Mirditors headed by Prenk Bibë Doda in the Prizren League Army, and his protests and petitions to the Grande Porte and the Great Powers for the territorial unity of an Ethnic Albania, sufficiently witness of his patriotic engagements. The British documents evidence categorically that Mirdita under Prenk Bibë Doda's leadership joined with the Albanian League of Prizren from its beginnings.